

NOUA REVISTA

ROMANA

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

Director: C. RADULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din București.

UN NUMĂR:

25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele librării și la depozitarii de ziare din țară

Prețul anunțurilor pentru o pătrime de pagină 10 lei.

ABONAMENTUL :
in România un an (48 NUMERE) 10 lei
" " " " " " " " " " " " " " 6 " "
in toate țările uniunii poștale un an 12 "

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
București, Calea Victoriei 62, Pasajul No. 3
DIRECȚIA : București, B. du Ferdinand 55
TELEFON 8/66

No. 4.

DUMINICĂ, 20 NOEMBRIE 1911

Vol. XI

N O U T A Ț I

Ideia conservatoare.

Presa partidului conservator și-a adus aminte d'abia acum că, înainte de a apăra persoanele cari compun guvernul actual, este ceva mai urgent de apărât, anume este de apărât: ideia conservatoare!

Negreșit, ideia conservatoare, în numele căreia se întreține un partid și se cere puterea de la șeful Statului, ar fi trebuit, nenorocita, să nu fie lăsată pe ultimul plan. S'ar fi convenit să fie apărată ea întâi, și mai la urmă persoanele cari compun guvernul. Dar, să vede că așa este soarta ideii conservatoare la noi în țară. Ea, înainte de a avea colaboratori și propagatori sinceri, are moștenitori veseli, cari vor să-și trăiască viața din belșug, vie după ei și potopul!

Ideia conservatoare! Eram mulți, cari acum câți-va ani credeam în binefacerile pe cari această idee le-ar putea aduce în țara noastră! Astăzi însă, după cele ce am văzut că se comite în numele ei, puțini vom fi mai rămas, desigur. Rând pe rând, ea să-și salveze situația lor personală, moștenitorii veseli au pus la mezat și au înstrăinat, din ceea ce constituia capitalul moral al ideii conservatoare, și convingerile și cinstea. Au cedat moștenitorii veseli în toate, pentru ca și lumea să le cedeze lor un lucru: plăcerea de a se ști la guvern.

Și acum, — într'un moment de trezire, probabil — se sună din nou trîmbițele pentru o chemare în jurul ideii... Târzie chemare! La ce ne-am mai aduna în jurul ideii? Ca să constatăm doar dezastrul în care a fost adusă?

În *Noua Revistă Română*, de acum un an, înainte de venirea la guvern a domnului P.P.Carp, scriam aceste rânduri: „Partidul conservator de sub șefia d-lui P. Carp, dacă va fi adus la guvern, va silii partidul conservator-democrat să nu mai fie democrat cu rezerve, ci democrat înaintat.

Democratizarea partidului conservator-democrat va atrage după sine și o mult mai dorită schimbare în conducerea partidului liberal!

Prin urmare, toată suflarea democrată a acestei țări are o singură dorință: Venirea unui guvern P. P. Carp.

D-l Carp s'a lăudat odinioară că a guvernat fiind în opoziție. De astăzi dată, dacă va fi la guvern, se va putea lăuda, cu drept cuvânt, că aducând pe conservatori la putere, el a dat cel mai însemnat sprijin la întărirea democrației! (N. R. R., 17 Oct. 1910).

Nu am astăzi nimic altceva de adăugat, peste cele scrise atunci, decât surprinderea că cele prezise s'au împlinit așa de repede. — C. R.-M. —

Revoluția din China.

Veștile din China despre luptele desperate și succesele revoluționarilor, prevestesc că zilele regimului absolut sunt

numărate și că un regim democratic va chema la o nouă viață imperiul ceresc.

Că China se va transforma într'o republică în felul Statelor-Unite sau că menținându-se imperiul se va acorda o Constituție democrată, rezultatul e hotărât: China a rupt-o definitiv cu trecutul, iar noua îndrumare va determina o civilizațiune nouă necesară existenței și dezvoltării sale, îndrumare pregătită de oamenii săi superiori formați la isvoarele culturii europene pe care însă reprezentanții absolutismului actual au nesocotit-o aducând cu chipul acesta revoluția. Căci flacăra revoluțiunii din prezent e aprinsă de temporizarea acordării Constituției în scopul de a paraliza noile tendințe.

E, însă, se vede, acelaș curs fatal al istoriei care cere ca marile reforme să se sigileze cu pecetia sângelui. China a plătit tributul său de sânge, salvându-și astfel existența și viitorul său, căci în starea actuală nu ar mai fi dus-o decât grație greutateii de a se stabili un acord între marile puteri și în privința împărțirii sale și intereselor pe care aceste puteri și le satisfac mai lesnicios sub acest regim.

Revoluționarii chinezi nu urmăresc numai schimbarea sistemului de guvernământ, ci în acelaș timp și stabilirea unei alcătuirii economico-sociale democratice, care realizată, va avea de rezultat complectă transformare a vieții sociale chineze.

Și odată trezit conștiința acesteia, iar Statul organizat pe noile baze, China va însemna ceva nu numai pentru civilizație dar și pentru destinele sale proprii, ceea ce nu convine marilor puteri cari au actualmente interese economice angajate în imperiul ceresc mult mai sigure în situațiunea actuală.

E caracteristică conduita puterilor: pretulindeni pe continentele Asiei, Africeii și Oceaniei și-au impus în scopuri zise civilizatoare, protectoratul sau stăpânirea nediscuțată; în China, având porturi și teritorii pe care le utilizează pentru satisfacerea intereselor capitaliste. Totul de fapt se reducea la o speculațiune în numele civilizațiunii. Și atât de adevărat este aceasta că de atâtea ori în cursul acestei revoluțiuni s'a vorbit de intervenția marilor puteri, nu însă în vederea izbânzei acesteia și prin urmare a reușitei civilizațiunii, ci pentru menținerea actualului regim. Or, ipocrizia pretinsei civilizațiunii a marilor puteri, în numele căreia s'au introdus și în China este mai mult de cât evidentă, interesele lor fiind vădit contrarii tendințelor într'adevăr civilizatoare. Aceasta mai dovedește și falsitatea actualei civilizațiunii, care având de bază interesele capitalului, când pornește în numele său devine reacționară brutală.

Puterile cu regim absolut sau capitalist reacționar, au tot interesul apoi să apere vechiul regim din China într'un cât slăbirea acestuia într'un imperiu atât de imens poate provoca o repercusiune în domeniul lor înșile. De aceea, din acest punct de vedere, izbânda revoluțiunii chineze nu va însemna numai salvarea destinului proprii ale Chinei, ci și un succes pentru civilizațiune în general, dată fiind influența pe care o va exercita pe tărâmul politico-social al altor state cu mult mai înaintate decât China. — N. Ștefănescu-Yacini. —

POLITICA

INVĂȚĂTORII ȘI POLITICA

D-l Spuru C. Haret, a început în revista întemeiată de dânsul, *Rev. gener. a învățământului*, un important articol cu titlul de mai sus. Acest articol este important prin aceea că d. Haret pune aci pentru prima oară după câte știm noi, o legătură directă între *activitatea extrașcolară și politică*. Primele rânduri ale articolului menționat spun, în adevăr, următoarele: «Ches-tiunea rolului politic al învățătorilor sătești nu de demult a fost ridicată. Dacă nu ținem seama de câteva voci izolate care se auziseră și mai nainte, această preocupare a învățătorilor a luat naștere în urma înghețării activității așa zise *extrașcolară și este o urmare a ei*». Apoi imediat, d. Haret continuă, pentru a întări această idee a sa, să arate, că învățătorii mai nainte de activitatea *extrașcolară* nu aveau nici o influență în colegiul al III-lea, cu toate că s'a zis, încă dela ultima modificare a legii electorale, «că colegiul al III-lea va fi colegiul preoților și al învățătorilor», și că această influență a crescut în urma activității *extrașcolare*.

Noi totdeauna am avut convingerea că între activitatea *extrașcolară*, așa cum a înțeles-o d. Haret și între politică, există o legătură directă, și anume, că activitatea *extrașcolară* n'a avut alt scop decât răspândirea unei anumite politici în corpul învățătoresc; dar pentru susținerea acestei convingeri nu aveam până acum o mărturisire directă din partea d-lui Haret. În totdeauna folosul activității *extrașcolare* se argumenta de dânsul, și de prietenii săi, cu totul în afară de preocupățiunile politice. Acum, pentru prima oară, ni se desvăluie adevăratul scop, fără nici un înconjur. Vom vedea, mai la vale, pentru ce tocmai acum. Deocamdată mulțumim d-lui Haret de sinceritatea pe care o are ca scriitor. Nu ne îndoim, că pe viitor această sinceritate dacă nu va fi întreruptă prea curând de venirea sa din nou la guvern, va contribui foarte mult să îndeparteze ori și ce echivoc din marea discuție asupra activității *extrașcolare* a învățătorilor.

Fiindcă dorim și noi înșine, să nu dăm loc la vreun echivoc, începem a ne lămuri bine cestiunea, cu ajutorul tocmai a celor scrise de d. Haret.

Ce se înțelege prin activitatea *extrașcolară* a învățătorilor? O activitate fără plan și lăsată numai la tragerea de inimă a fiecărui învățător în parte, sau o activitate făcută cu plan, sugerată oarecum, dacă nu chiar încurajată de autoritatea școlară? D. Haret și prietenii săi au înțeles desigur dela început o activitate în felul de al doilea, deși argumentarea lor de până acum era pentru susținerea primului fel de activitate. Ni se zicea: poporul nostru este înapoiat, din cauza trecutului său istoric, mai mult decât sunt alte popoare; pentru aceea fiecare funcționar al statului trebuie să depună o muncă în plus peste munca cerută

de îndatoririle sale profesionale; învățătorul, în special, trebuie să facă pe apostolul culturii la sate, etc.

Aceasta era argumentarea. Mă întreb, cine o putea contrazice? Există oare un cap sănătos în această țară, care să creadă că este o greșală, când învățătorul pe lângă munca lui profesională mai depune și o muncă în plus pentru propășirea satelor? Eu nu cred; cu toate că se zice adesea: la noi ca la nimeni!

Din această argumentare nu decurge însă de cât obligațiunea morală, ca învățătorul să fie mai activ și rodnic de cât cere profesiunea sa determinată prin lege. În ce direcție însă să fie el mai activ și rodnic, aceasta nu se spune prin argumentarea de mai sus. Această direcție este lăsată la libertatea învățătorului, care se va decide după împrejurările satului în care el funcționează. Unde ignoranța și rutina sătenilor aduc piedici propășirii obștești, este bine ca el să intervină și să le suprimă. Încă odată, cine poate face o vină învățătorului din faptul că el ar avea o activitate în plus peste aceea cerută de lege?

Dintr'un asemenea fapt, nu numai că nimeni nu s'a gândit să facă vre-o dată o vină învățătorului, dar toată vremea acesta a fost îndemnat să fie apostolul culturii la sate. Nu o singură dată s'a pus în ochii învățătorilor noștri în acest scop, ca o pildă, învățătorimea din alte țări mai civilizate de cum este țara noastră. Și nu numai învățătorului, dar ori și cărui alt funcționar român nu i s'ar putea face o vină din faptul că ar munci vreunul mai mult de cât îi cere datoria profesională.

Cred, că în această privință, nu poate fi discuție.

Aceasta este însă activitatea *extrașcolară* întemeiată de d. Haret? Dacă aceasta este, atunci nu-mi rămâne de cât să constat, că țara noastră este așa de decăzută moralicește, în cât a trebuit ca un minister să lupte, timp de mai mulți ani, pentru a face să se deștepte în conștiința unor funcționari de Stat o datorie foarte elementară, și că în această luptă dânsul a avut de adversar până și pe un bărbat, care după părerea multora ilustrează cultura contimporană a țării, pe d. Titu Maiorescu.

Inutil să mai insistăm; nu aceasta a fost activitatea *extrașcolară* pe care a sprijinit-o d. Haret.

D-l Haret a sugerat; mai mult chiar: a încurajat o anumită activitate, care avea să realizeze un anumit scop. Intre diferitele inițiative pe care învățătorul putea să le ia spre binele satului său, d. Haret a încurajat anumite din ele, pe acele bine înțeles pe cari le-a crezut dânsul, d. Haret, că sunt mai importante sau mai grabnice.

Acı începe discuția, fiindcă aci intervine și intenția politică. Un popor înapoiat are nevoie de multe. La cari din aceste multe vei da precădere? Există o precădere care se impune de sine, sau nu? Dacă există o precădere care se impune de sine, iarăși nici o discuție. Nimeni nu este nebun să critice pe d. Haret, că a îndemnat pe învățători să nu înceapă cu toate deodată, ci să înceapă cu aceea ce este mai important

și pe urmă să ajungă și la aceea ce este mai puțin important.

D-l Haret nu tăgăduiește acum că a avut un plan politic, pe care ni-l desvăluie prin precăderea dată unor nevoi asupra altor nevoi, dar lasă să se înțeleagă că acesta era singurul plan politic pe care un om luminat putea să-l adopte pentru a fi și spre folosul țării și spre folosul învățătorilor. În acest sens este scris și articolul menționat mai sus.

Să vedem dacă dânsul are dreptate.

Dar înainte de toate să fim bine înțeleși. Nu este vorba de dreptul pe care îl are învățătorul de a face politică. Învățătorul ca cetățean are dreptul să facă politica pe care el o consideră ca mai bună. Este vorba aci de dreptul ministrului de a încuraja în corpul învățătorilor o anumită politică; așa că nu este același lucru. Învățătorul are drept, negreșit, să facă politica pe care o vrea, în conformitate cu legile țării; are drept însă și ministru să facă cu învățătorii politica pe care el o vrea?

D. Haret, cum spuserăm, crede că are acest drept, fiind-că politica ministrului (adică a d-lui Haret) este și spre folosul țării și spre folosul învățătorilor.

Noi ne îndoim. De aceea să judecăm obiectiv opera d-lui Haret,— abstractie făcând de persoana acestuia, pentru care de altminteri nu poate avea ori și cine decât o perfectă stimă.

Plecăm dela constatările însăși ale d-lui Haret.

Satele noastre sunt înapoiate. Ignoranța; boalele morale și materiale; sărăcia; hatârul; incuria administrativă; toate relele sociale țin în loc pe locuitorii satelor. O mare operă de regenerare, și o operă de regenerare cât mai grabnică, trebuie începută. La această mare operă colaboratorii cei mai indicați au să ne fie învățătorii. De acord. Până aci nici o discuție. În constatarea răului nu există, mai nici odată, divergență. Divergența începe de îndată ce este vorba a se ști care este cauza răului, fiind-că de natura cauzei depinde alegerea mijloacelor de îndreptare.

D. Haret a văzut mizeria satelor noastre, o mizerie profundă. Ce l'a impresionat însă pe dânsul? O spune singur în articolul menționat. L'a impresionat ignoranța sătenilor cetățeni, în ceia ce privește drepturile pe cari ei le au după Constituția Țării! L'a impresionat nedibăcia și lipsa de energie a acelorași săteni cetățeni pe terenul economic! Dacă sătenii noștri ar ști cum să devină independenți pe terenul economic, ei ar deveni prin aceasta, deodată și cetățeni conștiinți de drepturile lor, și atunci, negreșit atunci, realitatea țării ar corespunde la spiritul democratic al Constituției noastre!

Acestea le-a văzut d. Haret.

A văzut ceva greșit? Nu. Dar a văzut prin ochii omului politic, pentru care nu există un ideal mai superior aceleia al cuceririi de drepturi politice! D-l Haret a văzut mizeria satelor noastre, cam,—iertemi-se expresia,—cam din pragul cărciumei satului, unde se învârtesc cămătarii și cabotini politici.

Dacă ar fi mers dânsul ceva mai departe în inima satului, ar fi văzut o mizerie mai adâncă, mai anti-umană.

La 20 de pași de cărciumă ar fi văzut o ceată de copii, nu în vârstă de școală, nu,—câci în sat este un învățător care își face datoria profesională,—ci în vârstă de trei, patru, cinci ani, o ceată lăsată de capul ei. Apropiati-vă, d-le Haret, de această ceată. Păziți-vă însă bine. Iată că un pungaș de băețel se pregătește ca să vă arunce cu piatra! Ați ajuns aproape. Ce auziți din gura acelor copii? Astupați-vă urechile, căci nu veți putea suportă, atât de murdare sunt cuvintele lor! Și mergeți mai departe în inima satului: Priviți la copilul acela părăsit lângă gardul unei colibe. Cu ce se ocupă el? Ați văzut: torturează o sărmană pasăre. Ce inimă! Dincolo un copil tot de vârsta lui, mânat de o curiositate bolnăvicioasă, să dedă la niște acte... Unde să fi văzut el așa ceva? Aveți destul. Nu?

Să ne oprim și să judecăm puțin, ca oameni culți.

Nu este oare o mizerie mai adâncă mizeria văzută la acești copii, cari n'au încă vârsta de școală, de cum este mizeria văzută la sătenii adulți? La sătenii adulți mizeria lovește omul format, pe când aci, la copii, mizeria lovește în omul germine! E dureros, desigur, să vedem pe sătenii noștri că ignorează drepturile pe cari le au ei scrise în Constituție, dar nu este mai dureros să vedem că vlăstarele românești sunt chiar din mugur viciate? Este mare durerea să vezi că fericirea generațiunii actuale a țării tale să pierde, dar nu este o și mai mare durere să vezi cum generațiunea viitoare se pierde înainte de a ajunge la școală?

Dacă după cele văzute din mizeria satelor noastre, un om luminat va chema pe învățător și îi va zice: Domnule învățător, m'a impresionat adânc faptul că sătenii de aici nu știu că ei sunt cetățeni liberi și nu pot profita de drepturile lor politice. Ar fi de dorit ca D-ta să le deschizi capul și să te pui în fruntea lor, pentru a dobândi aceea ce n'au,—negreșit că acest om luminat care va vorbi astfel nu va face o faptă rea. Dar inimă adânc iubitoare de umanitate nu are acest om luminat. El are numai un cap luminat de om politic.

O inimă adânc iubitoare de umanitate nu poate trece pe lângă mizeria copilului, ca să se ocupe de mizeria adultului. Și nici o inimă adevărat iubitoare de școală nu poate face acest lucru. Omul adânc iubitor de umanitate, și adevărat iubitor de școală va chema pe învățător și-i va zice: Domnule învățător, în satul d-tale sunt multe mizării, dar dintre toate, mizeria care mi-a rănit sufletul mai mult este mizeria copilului care n'a ajuns încă vârsta de școală! Ce elemente îți pregătește satul acesta D-tale, Domnule învățător! Copiii înainte de a-ți veni sub mână, sunt îmbătrâniți în deprinderi rele! Ei știu a minți, fură, înjură, schingiui la vârsta de cinci ani; ce vei putea D-ta îndreptă pe urmă din aceste rele! Domnule învățător, mizeria aceasta ne pune pe noi Români în rândul popoarelor barbare din centrul Africei! Fac apel la D-ta, găsește mijlocul de a pune

pe acești copii într'un adăpost familiar. I-a părăsit familia lor naturală; găsește D-ta o altă familie în locul celei naturale. Căci altfel suntem pierduți. De geaba faci școală mai târziu cu elemente putrede. Asigură-ți elemente viabile, înainte de ori și ce... Ești sărac, personal. Iată ajutorul meu. Voi stăruî ca să ți se plătească chiria unei case încăpătoare, unde să se adune și să crească normal acești desmoșteniți ai umanității. Vei avea ajutorul autorităților și al tuturor oamenilor de bine. D-ta asiguri, prin munca extrașcolară pe care ți-o recomand, viitorul țării.

Acela care va vorbi astfel și va înduplecă pe învățător la munca cea nouă, va face din acesta un adevărat regenerador al neamului!

Această vorbă n'a pus-o însă d. Haret pe lângă învățători. Gândul său a fost la drepturile cari stau de geaba înscrise în Constituție, fără practicanți conștienți.

Gândul său a fost să salveze doctrina liberalismului, care nu vede fericirea omenească decât în cucerirea drepturilor politice!

Mă așteptam însă, ca această vorbă, dacă nu a spus-o d. Haret, ministru al partidului liberal, să o spună un ministru al partidului conservator, fiindcă în rândurile acestui partid s'a afirmat continuu doctrina, — prin d. Titu Maiorescu, în primul rând, — că profesorii sunt pentru școlari, și numai pentru școlari, fiindcă au destul de muncit ei cu școlarii.

Mă așteptam, ca noul ministru conservator să în drepte prisosul de muncă al învățătorilor spre adăpostirea copiilor lipsiți de familie, fiindcă în doctrina conservatoare rolul familiei are o mare însemnătate. Doctrina conservatoare nu înțelege că rolul familiei în educație poate fi înlocuit.

La noi, împrejurările nenorocite sociale pun familia naturală în imposibilitate să-și îndeplinească rolul, și totuși ministrul conservator care a urmat d-lui Haret nu gândește să vină în sprijinul acestui rol care se stinge! Copiii sătenilor intră sălbăticiți în școala primară, fiindcă mizeria familiilor lor naturale îi lasă, cea mai mare parte din zi, fără adăpost, și nimeni totuși nu gândește să le vie în ajutor copiilor; toți cei din jurul ministrului actual se gândesc cum să pună pe învățător în serviciul oamenilor maturi. Toți se preocupă cum se combată efectele și simptomele boalei, uitând să combată cauza originară a răului! Învățătorul este trimes să predice economia la bancă, și să vorbească de drepturile cetățenești în cercurile culturale, iar la școală este lăsat să stea cu brațele încrucișate la primirea copiilor corupți înainte de vreme! Desigur, se așteaptă până ce acești copii precoci în rele să treacă și ei prin școală, ca și ceilalți săteni din cârciumă, pentru ca apoi să se încerce și asupra lor binefacerile activității extrașcolare. Se lasă, mai întâi, buruiana cea rea să crească și să prindă rădăcină, și pe urmă numai se gândește autoritatea școlară că este bine să fie stărpită.

Se înțelege că în aceste condiții nu mă mai mir că d. Haret persistă să se laude cu îndrumarea pe care a dat-o învățătorilor. Congresul ținut anul acesta la

Târgoviște, a fost un mare triumf pentru dânsul și în același timp un mare dezastru pentru ideea conservatoare. Ministrul partidului conservator, întocmai ca Ponțiu Pilat din istorie, s'a spălat pe mâini și a spus învățătorilor: faceți ce vă taie capul.

Ce vor face învățătorii? Nu este greu de ghicit. Omul, prin instinct, urmează direcția în care munca îi este mai ușoară. Cucerirea drepturilor politice este o muncă mai ușoară decât regenerarea vlăstarelor tinere din mizerabilele sate românești! Învățătorii vor urma dar direcția d-lui Spiru C. Haret.

Trăiască colegiul al III-lea!

Când vor veni oare și acei învățători, cari să știe prețui marea bogăție represintată prin copiii cei mici. Când va începe și la noi opera de regenerare, dela cap și nu dela coadă; dela crearea energiilor reale cari stau în sufletele copiilor, și nu dela satisfacerea vanităților politice?

Târziu, desigur. Până atunci este timp să se serbeze, și de două ori, jubileul activității extra-, prea-extra-școlare!

(România Viitoare)

C. Rădulescu-Motru

CESTIUNI CULTURALE

ARTA DE A CITI 1)

Horatius, în vestita-i scrisoare către Pisoni, Thomas Sibilet, Joachim du Bellay, Peletier du Mans, Scaliger, Ronsard, Vauquelin de la Fresnaye și, în sfârșit, Boileau — printre cei mai de seamă — au dat reguli, când mai...literar când mai didactic alcătuite, despre chipul cel mai bun de a scrie, de a compune, de a înfățișa producțiile minții și ale condeiului. Dar Horatius n'a fost totdeauna bine privit; Boileau e socotit de mulți că ar fi fost negru în cerul gurii; cei-l-alți au fost cam uitați. Romantismul, care se înfățișă, în primul rând, ca un dușman al regulilor de ori-ce fel în materie de literatură și artă, afundă pentru câteva decenii pe bieții oameni cari socotiseră nemerit a spune, în versuri sau în proză, ce ar fi de observat în arta scrierii.

Încetul cu încetul o restaurare a celor întunecați începutu, și azi, Boileau poate fi mulțumit că n'a uitat pe *Festina lente* a lui Horatius. *Hâtez-vous lentement* a fost deviza scriitorilor cari, tacticos, pe nesimțite, dar fără preget, lucrară la îndreptățirea autorilor de arte poetice. Amănuntele și părțile cari păreau puncte de dogmă, pot fi lăsate la o parte. Rămân însă în picioare multe din principiile de ordine generală pe care toți le văd ca un fel de adevăruri *esențiale*.

Tot ce era *intâmplător*, potrivit numai unui timp ori unui tip oare-care, se zărește de îndată ca fără valoare. Cine ar putea, *astăzi*, să susțină în chip serios

1) Emile Faguet, *L'Art de lire*, Paris, Hachette & C-ie, MCMXII, 168 pp. în 8°.

că portretul *poetului* făcut de Vauquelin de la Fresnaye, corespunde realității actuale?

Jamais premièrement

Le Poëte n'est point avare aucunement:

Il aime ses labeurs, son seul but et sa joye,

Il aime des forests la solitude coye.

Il aime ses egaux, qui de franche bonté

N'estrangent de leur mœurs l'honneste volupté.

Il se moque, il se rit des grands citez rasees.

Des pertes, des ennuis, des maisons embrasees;

Contre Dieu ni l'estas il n'a point comploté:

En l'ocean d'erreur son esprit n'a floté:

Comme un peu Philosophe il laisse aller le monde.

Les Destins plus courants volontaire il seconde.

*Contre ses compagnons il ne machine rien...*¹⁾

Ar îndrăsnî cineva să spună că *poetul modern* — firește e vorba de majoritatea acestor ființe alese — corespunde modelului de mai sus?...

D. Emile Faguet, cu spiritul său critic—fin și născocitor — a înțeles că, în vremurile noastre, poemele didactice — chiar privitoare la cele mai delicate producții ale minții omenești — vor părea uscate și anoste, dar că niciodată nu se va spune în deajuns ce drumuri trebuie bătute spre a descoperi o lucrare de seamă și a o pricepe. Atunci scrise d-sa această minunată cărticică intitulată *L'Art de lire*, care este o artă poetică alcătuită de un critic, în chipul unui șir de observări și de sfaturi.

Când citești unele rânduri socoți că ai de-aface cu vre-un pasagiu reîntinerit și îmbogățit din *La Deffence et Illustration de la langue francoyse*, — pasagiu care ți-ar fi scăpat din vedere citind opera lui Joachim du Bellay. Chipul sfătuitoare și în acelaș timp poruncitor — pe nebăgate în seamă — de care se slujește une-ori d. Faguet, dă operei sale o înfățișare de autoritate pe care o desăvârșește temeinicia și ingeniozitatea observărilor. Iată, drept probă, începutul întâiului capitol:

«Ca să înveți să citești, trebuie mai întâiu să citești foarte încet și apoi trebuie să citești foarte încet și, mereu, până la cea din urmă carte care va avea cinstea să fie citită de d-ta, va trebui să citești foarte încet. Și mai trebuie să citești încet o carte și ca să te mulțumești de ce găsești în ea și ca să tragi o învățătură ori ca să-i faci critica. Flaubert zicea: «A! ce oameni, cei din veacul al XVII-lea! Cum știau latinește! Cum citiau de încet!». Chiar dacă n'ai de gând să scrii tu însuși, trebuie să citești cu încetul, or ce ar fi, întrebându-te mereu dacă ai priceput bine și dacă ideea pe care ai primit-o e într'adevăr a scriitorului ori e a ta»²⁾.

Unele idei par — la prima vedere — paradoxale. Nu trebuie să-ți fie lene când citești, zice d. Faguet, și

nici să te grăbești. «La précipitation n'est d'ailleurs qu'une autre forme de la paresse»¹⁾. Firește, dai foaie peste foaie și citești doar două rânduri dintr'o pagină fiindcă ți-e lene să fii atent și să te dai de osteneală. Dacă d. Faguet ar cunoaște vre-o câți-va scriitori de-a noștri, ar putea să illustreze cu admirabile pilde, cele spuse mai sus: Câte glume supărătoare n'ar putea fi făcute desghiocând rezultatele unor atari citiri! «Nos pères disaient: «lire des doigts». Cela voulait dire feuilleter, de telle sorte que, tout compte fait, les doigts aient plus de travail que les yeux»²⁾. Un cunoscut îmi povestea, într'o zi, ce mare admirație are pentru un autor român despre care auzise că e în stare să citiască un volum de 700—800 de pagine în câteva ore. «Inchipuește-ți, domnule, că un prieten al meu l-a văzut odată luând un volum nou-nouț, cu foile netăiate, și cum de ndată a și început să se uite, numai decât, prin el. A doua zi îl aveà pe masă, cu foile tot netăiate, dar i-a spus ce era în el. De altfel a combătut chiar în ziua aceea, pe autorul cărții în chestie, un om care nu erà în curent cu ultimele cercetări științifice». Arta citirii nu este una, zice d. Faguet. Altfel citești o lucrare filozofică, altfel un roman, într'alt chip un volum de poeme și după alte reguli o piesă teatrală.

Cărțile în cari stăpânitoare sunt ideile, trebuie citite în chip comparativ cu alte lucrări ale aceluiaș autor; sau chiar în lăuntru aceleiaș opere nu trebuie deosebite, — citite fără legătură strânsă, — felurite părți ale ei. Numai atunci cugetătorul va fi pe deplin înțeles. Chiar când, ici și colo, descoperi unele contraziceri, tu, cititorul, tot vei fi folosit: simțul tău critic se va ascuți. Alte ori vei ajunge la încheieri uimitoare. Citind și recitind de pildă pe La Rochefoucauld poți să vezi în celebrul duce pe un optimist de seamă.

«A spune că noi înțărăm vecinic în vederea interesului nostru, asta înseamnă că nu lucrăm niciodată din bunătate, dar înseamnă în acelaș timp că nu facem niciodată nimic din răutate, că omul nu face rău niciodată pentru gustul de a face rău, că — într'un cuvânt — răutatea nu există! Atunci însă, La Rochefoucauld își face o idee foarte bună de firea omenească! Ce optimist La Rochefoucauld ăsta! Cum mă înșelam în privința acestui La Rochefoucauld!»³⁾ ai putea zice, spune autorul. Astfel, tot citind maximele cele pesimiste, le vezi transformându-se mulțumită citirii întocmai «ca razele printr'o prismă». «E un bine lucrul ăsta, ori e un rău? Și atunci unde e adevărul? In prima impresie (lăsată de citire), în a doua, ori în a treia? Probabil că adevărul acesta se depărtează, și el, de noi într'o fugă vecinică; probabil că autorii sunt nesecați prin ce au ei și prin ce le punem noi pe seamă; dar esențialul e să cugetăm, plăcerea pe care o căutăm citind un filozof este plăcerea de a cugeta, și această plăcere am gustat-o urmând întreaga cugetare a scriitorului și pe a noastră amestecată cu a lui și pe a lui sgândă-

1) *L'Art poétique françois* livre II, v. 601-613.

2) *L'Art de lire*, ch. I—Lire lentement, p. 1.

1) și 2) *Ibidem*, p. 2.

3) Faguet, *L'Art de lire*, ch. II—Les livres d'idées, p. 15.

rind pe a noastră și pe a noastră interpretând pe a lui și înțelegându-le — poate — greșit»¹⁾).

Cărțile în cari predomină simțimintele, trebuiesc citite altfel. Te vei lăsa târât de curentul care se naște din povestirea ori deslușirea celor scrise. Apoi, când te vei deștepta, când te vei scutura de noua viață care te cotropise în timpul citirei, îți vei da seama dacă personagiile au fost totdeauna reale, dacă situațiunile puteau fi adevărate. Vei judeca prin compararea celor văzute cu datele citate. N'ai văzut, firește, pe *Grandet*, dar ai văzut pe un sgârcit oarecare. Dacă știi, în trăsături generale, în ce atmosferă își înfățișă Molière personagiile, vei pricepe lămurit pe Harpagon. Ca Român, dacă nu ești prea tânăr, ai văzut la mulți din negustorii a căror generație acum e aproape stinsă, ai văzut nenumărate gesturi, apucături și vorbe pe cari le vom afla în *Hagi-Tudose*. Cine din noi n'o să priceapă cât e de adevărat Rică Venturiano ori *Domnul Vucea*?

Cărțile cari nu pot fi controlate — de pildă descrieri din Extremul-Orient, din Africa, din regiunile polilor, etc. — nu pot dobândi încrederea cititorilor decât mulțumită darului descriptiv și sugestiv al autorilor. Când e vorba, apoi, să se zugrăvească un caz excepțional, autorii care și pricep meseria, vor înconjura cazul acesta neobișnuit cu observări de toate zilele, foarte bine cunoscute de toată lumea. «In chipul acesta ne încredem în ce spun ei, fiindcă vedem că știu să bage bine de seamă lucrurile pe cari le observăm și noi, și îi respectăm ca pe niște buni observatori și presupunem că tot așa au fost și când au văzut cazul neobișnuit despre care ne vorbesc»²⁾.

Cititorii povestirilor lui Dumas, ai romanelor realiste, al scrierilor idealiste, ai poezilor — alcătuiesc niște categorii a căror psihologie e lămurită frumos și nou de autor.

D. Faguet, care a fost ani mulți criticul teatral al vestitului *Journal des Débats*, și care n'a lăsat această sarcină decât când regularitatea asistării la spectacole amenința să-i vatame sănătatea, d. Faguet ne lămurește de câte feluri sunt piesele, de ce trebuiesc și văzute pe scenă și citite, cum trebuie să fie jocul actorilor față de anumite producții teatrale.

Ritmul poemelor ca și al prozei, citirea lor cu voce tare, legăturile dintre sens și armonie sunt privite potrivit însemnătății lor într'un capitol special: *Les Poètes*.

Admiratorul lui Platon, Montesquieu și Nietzsche e de părere ca să citim și pe scriitorii nelămuriți, fiindcă în felul ăsta ne întărim voința, ne învățăm cu greutate. In ce privește pe cititorii cari înțeleg perfect și chiar dela prima dată pe Mallarmé ori pe un altul ca el, d. Faguet îi îndreptățește în chipul cel mai nostim. Paginile capitolului intitulat *Les Écrivains obscurs* sunt pline de cea mai fină ironie și de cea mai prietenoasă bunăvoință.

Chiar scriitorii cei răi nu trebuiesc lăsați deoparte. Citind prostiile altora, te ferești de a cădea și tu în-

tr'unele asemănătoare, ba ai și mulțumirea că ești superior celor pe cari îi poți vedeă greșiți. Firește că omul nu trebuie să se țină vecinic de asemenea distracții, căci ajunge răutăcios. Sunt anumiți indivizi cari nu citesc o lucrare sau alta decât spre a-și bate joc de autori, găsindu-le tot felul de pete. E de observat că mulți din acești zeflemişti n'au scris niciodată nimic. «C'est comme on a dit, un grand avantage que de n'avoir rien fait; mais il ne faut pas en abuser»³⁾.

Interesantă e împărțirea făcută de d. Faguet în masa celor cari ies după băncile școlii, din punctul de vedere al citirilor la cari se dedau sau al nepăsării lor față de producția literară.

In ce privește pe critici e bine să-i citești, zice d. Faguet, așa cum ai citi ori ai asculta pe un prieten care se interesează și el de aceleași cestiuni ca și tine. Totuși nu e rău — și autorul desvoltă pe larg părerea aceasta — să citești pe istoricii literari înainte de a pune mâna pe lucrarea la cari ei se referă, și să vezi care e judecata criticilor propriu ziși după citirea unei opere oare-care.

Era interesant de știut acest adaos la vechile păreri ale domnului Faguet. Intr'adevăr, în 1902, d-sa susținuse că influența criticului asupra publicului este nulă. Pilde erau din belșug. Scriitorii mediocri citați de toată lumea cu toată critica nefavorabilă venită dela toți cei de seamă; dinpotrivă, autorii distinși citați numai de un număr restrâns de cunoscători, deși criticii îi lămuriseră tuturor. Ramânea dar un lucru. Pe critici îi citește publicul așa cum ar citi și pe romancierii ori poeți: în special ca să le vadă îndemânarea în expunerea și discutarea ideilor și ale simțimintelor³⁾.

Cam aceleași idei le desvoltă în 1903 într'o însemnată revistă⁴⁾, într'unul din cele mai spirituale studii ale sale, adăogând că dela un critic se desvoltă, fără de voe, în public, gustul de a judeca, de a-și da socoteala de valoarea unei lucrări.

Azi, în *l'Art de lire* ideile de odinioară sunt completate, învederând rolul mare al criticului pentru omul care vrea să citească.

Inainte de a isprăvi⁴⁾, d. Faguet îndeamnă pe toți a reciti cărțile și anume, de se poate chiar și la intervale mari, spre a controlă, odată cu schimbarea vârstei, deosebiriile de gusturi sau de impresii. Recitând și se pare, apoi, că înțelegi mai deslușit pe autor și de multe ori ești aplecat a da o urmare celor aflate de la el, ca și cum nu ne-ar fi spus totul. Vestitele *En marge des vieux livres* ale d-lui Lemaître și *Les dernières aventures du divin Ulysse* de Gebhart, trebuie să fi fost concepute, socoate d. Faguet, sub impresia recitirii cărților la cari slujesc drept urmare.

«L'Art de lire est l'art de penser, avec un peu

1) Faguet, Op. cit., ch. VII—*Les mauvais auteurs*, p. 103.

2) Faguet, *Propos littéraires*, I-ère série: Quelle est l'influence morale du critique?

3) Idem, *Menus propos sur la critique* în *La Renaissance Latine*, 2-e année, no. 1. Janvier 1903.

4) *L'Art de Lire*, ch. XI—Épilogue, p. 160.

1) Idem, ibidem, p. 16.

2) Faguet, Op. cit., ch. III—*Les livres de sentiment*, p. 31.

d'aide», zice d-sa către sfârșit. Orice ai citi, tot câștigi ceva. Și apoi în mijlocul nemernicilor care amărăsc viața oamenilor de treabă, cel mai bun, cel mai credincios și cel mai drept prieten e tot un vraf de cărți. În ziua de azi poate găsi cine-va fericirea mai lesne între zidurile unei biblioteci decât în viața svăpăiată și cu lupte neleale a oamenilor.

D. Faguet e un înțelept, tot așa după cum e un scriitor mare. Noua sa lucrare e un mic giuvaer care va rămâne nu alături ci mai presus decât operile asemuitoare ale înainte-mergătorilor săi.

N. I. Apostolescu

LIPSA UNUI TEATRU ROMÂNESC ÎN TRANSILVANIA

Noi, Români, suntem un popor prin excelență tânăr.

Organizațiile noastre politice și sociale sunt foarte fragede—noi nu visăm un imperialism român și n'avem tendințe de-a ne ridică din calificativul intelectual: „popor balcanic“.

Spiritele europene sunt rare între noi Români—căci politica noastră de rasă fiind absolut nesigură, toate manifestările noastre intelectuale tind la un singur punct: la câștigarea drepturilor politice.

Adevărul acesta îl simțim noi Transilvănenii mai tare. Noi, Români din Ardeal, suntem vreo 3 1/2 milioane, dar drepturile noastre politice sunt problematice. N'avem aproape nici un drept modern: în administrație nu suntem băgați în seamă, limba noastră nu e respectată la judecătorie, guvernul maghiar persecută pe toți aceia care fac politică românească culturală, instituțiunile noastre românești sunt supuse unui aspru curent de inquizițiune—bineînțeles că astfel în Ungaria nu s'a putut premeni atmosfera intelectuală a noastră, a Românilor.

Avem câteva licee, câteva preparandii românești—avem o presă românească foarte anemică, căci are puteri modeste—avem câteva reuniuni, câteva coruri și două-trei muzee—iată dar că se așteaptă ca și în Ardeal să se desvolte un curent de regenerare națională—dar, putem spune că regenerarea noastră națională întârzie—și dacă n'am avea *băncile românești care să asigure existența noastră materială, existența noastră națională ar sta pe-o bază foarte tristă.*

Cultura fiecărui popor nu e decât un eflux de buna lui stare economică. Adevărul marxist se poate aplica și la caracterizarea culturii noastre românești din Transilvania. În partea de Nord a Transilvaniei, în Maramureș mai cu seamă, acolo unde Români mănâncă *mămăligă cernuță, din secară și unde poporul crede în „Diavolul“*—cultura românească e sub nivel.—Poporul vorbește o limbă stricată, intelectualii nu se interesează de cultura română, viața românească nu există—în Maramureș nu se vorbește de Doamna Smara și de svezile literare din București—

în Maramureș Români trăesc o viață de ceasornic, o viață mecanică, care se sfârșește cu cel mai mic accident.

Și firea Românului din Transilvania de Nord e parcă de tot alta ca a Românului dela vale. Maramureșenii sunt posomorâți, căci nu cunosc darurile culturii și nu-i încălzește spiritul fierbinte al vremii moderne—Români de aci sunt parcă rămași din secolul al XV-lea, nu protestează, nu se entusiasmează, nu se deșteaptă.

Ce deosebire uriașă între Maramureșeni și între Selișteni de pildă!

La Săliște ori în Banat, țăranul român e în curent cu toate: citește de guvernul Carp, abonează foi românești, cunoaște pe Coșbuc și e un energic apărător al ideilor sale—nu se închină la orice nădrăgar și e conștient de datoria sa.

Socot însă că nu e vina Maramureșanului că e atât de rămas de lume—ci e virtutea Sălișteanului, că s'a putut ridică.—Dar Sălișteanul are avere—iar Maramureșanul n'are decât sapă de lemn și executor la spate și jandarm, care înfige sulita în coastele lui dacă și-ar căscă gura. Și intelectualul e supus acestei porunci. În partea de Nord a Transilvaniei—intelectualii sunt apatici și triști, nepăsători față cu propășirea intelectuală a neamului.—În Brașov, în Sibiu, în Arad sunt însă altfel intelectualii, aici este conștiință, este dor de progres intelectual și social—căci atmosfera nu e atât de năbușită ca în Maramureș, între munți.

Dar nu pe toate terenele e progres, căci de pildă arta dramatică în Ardeal, e într'o stare foarte rușinoasă. N'avem un singur teatru, căci publicul nostru românesc nu se achită de datoria sa, de a-l inaugura.

Un gust mai rafinat în viața noastră intelectuală, ar pretinde ca teatrul român să fie clădit cât mai curând. Căci de pildă în Transilvania e absolut necunoscut Caragiale și puțini vor ști că în Teatrul Național din București se dau și piese originale, nu numai *Rubiconul* de Bourdet și dramele sugestive ale lui Henry Bernstein.

În Transilvania e absolut necunoscută arta dramatică, căci „producțiunile teatrale împreunate de dans“ la care se reprezintă câte o piesă teatrală, nu sunt decât reprezentații de diletanți. Și poate singurul *Zaharia Bârsan* a adus câteva reflexe de artă dramatică, în turneul său dramatic, ținut astăvară prin Transilvania.

Și cum să ne mirăm atunci că în Transilvania publicul românesc n'are noțiuni de artă mai înaltă? Nu cunoaște culturile antice, pe Sofocle, pe Plaut, nu cunoaște pe Shakespeare, pe Molière, pe Ibsen, pe Schiller, pe Wilde ori pe Shaw.—Nu cunoaște cinismul lui Shaw și nu râde cu Molière, căci la „producțiunile artistice“, ce le vede, aude numai declamări din autori leșinați și bătrâni de netaalent—și astfel bine înțeles că nu se poate promovă cultura românească din Ardeal.

Societatea de fond de-un teatru românesc în Transilvania, (un nume destul de lung, mai lung ca activitatea sa), a fost înființată de fericitul academician Iosif Vulcan.—Reședința sa e în Brașov.—Are două-trei sute de mii coroane avere, din ale căror procente se plătesc oficianții și multele hârtii ce le uzează. În fiecare an își ține adunarea sa, la care se mănâncă, se bea, dar *teatrul tot nu e edificat*—căci *Societatea de teatru n'are nici un spirit european*, care să cuteze să pretindă *înființarea grabnică a teatrului*—căci întârzierea asta e bolnăvicioasă căci e *vorba de un popor de 3 1/2 milioane care e lipsit de un factor puternic de promovire culturală*.

Și a cui e vina? A poporului, *care e flămând*—ori a *intelectualilor*, care nici sătui nu vreau să înțeleagă că în Ardeal bântue o sete de cultură?

Cluj.

Emil Isac

LITERATURA

IONIȚĂ ȘI RADU NEGRU BASARAB

— AMINTIRI —

Cine știe ce-o să mai pătesc!

Așa mă gândiam odată, într'o dimineață de întâiu septembrie. Mă gândiam și mergeam grăbit la deal, cu ghiozdanul la o parte și pășind pași mari, că doar acum și eu eram mare că intram în clasa a patra a școlii primare de băieți din Târgul Frumos.—

Mergeam același drum ca și anul trecut, căci ședeam la gazdă tot la cocoana Marghioala în șesul iarmarocului dela sf. Ilie.

Drumul mergea dela capiștea jidovească spre răsărit, trecând peste Bahliu podul de la Dascălul Vasile și apușând mai încolo la deal spre Cuvioasa Paraschiva. Dar eu treceam numai podul ș'apoi o luam la stânga, la deal, pe cărarușă de lângă fântâna cu cumpănă; pe lângă ograda hanului Leon; tăiam ulița mare, treceam prin ograda lui Dumitrache Timuș, ginerile cocoanei Marghioalei, care de altfel se iscălia Maria Popescu; eșiam la casa Ștamateoaiei, ș'apoi o luam la stânga spre apus pe la casele lui Naum, printre casele lui Todirică Rusu și ale lui Baptist, și când ajungeam pe tăpșanul de dinaintea porții lui Secache, iaca și școala, că școala era tocmai sus în deal lângă pompierie. Catargul cel nalt, de unde se păzea de foc era lângă gardul școlii.

Cine știe ce-o să mai pătesc!

Coconul Iancu Verdeanu, Directorul, profesorul de clasa a patra aud că e om bun, dar cine știe!.. Băieții din clasa a patra stau tot cu ușa închisă. Nu se vede nimic ce se întâmplă pe la dâșii prin clasă, nici ei nu spun nimic la nimeni.

De intrat pe-acolo nici vorbă. Hanganul Vasile, ori nu știu care de la noi, din clasa a treia, numai a crăpat o leacă ușa la clasa a patra și deodată toți au sărit la dâșul!..

Cuconul Iancu Verdeanu pare să fie om bun, samănă cu moșu Manolache. El nu se supără să te bată. Când prinde pe-un băiat c'a făcut ceva îl ia numai așa o leacă de ureche și-apoi îl trimite: hai, du-te! Mai de multeori îi dă la palmă, dar nu bate la palmă ca d-l Averescu, ori ca ceilalți, cu varga mare, groasă, pregătită în'adins. Cuconu Iancu îți dă la palmă cu ce-

vine la îndemână, c'un toc, c'un plumb de scris, câte-odată și cu două degete. Dă repede și strigă: ține, D-le, ține! Ține, D-le, ține!—dar nu te doare mai de fel.

Dar aud că de-acuma Cuconul Iancu vrea să easă la pensie și în locul lui să fie Domnul Averescu sau unul din ceilalți.

Ti-i-i! Ce bate Domn-Averescu acum în clasa a treia, dar când o fi la clasa a patra, apoi curat că te face păstramă, cum zice Părintele Sandovici, dela clasa întâia.

Parcă-l văd pe Domnu Averescu în clasa a treia. Ușa clasei se deschide în fața băncilor. Băncile lungi de la un perete la cellalt, de-abea rămâne de o parte și de alta, pe la capete, câte puțin loc pe unde trec băieții. Cele două ferestre ale clasei sunt în peretele din fund, la spatele băeților. Când stai într'o bancă, ai în față ușa, în stânga, în colț tabla; în dreapta, în celalt colț soba, iar lângă sobă despre bănci catedra cu fața spre bănci și cu spătarul scaunului către sobă.

Băieții în clasă.

A sunat clopoțelul.

Procitesc, adică citesc lecțiile. Își repetă fiecare lecțiile înainte de a fi ascultat. Citesc toți așa de grăbit, și cu glas mare că se face o bâzâială, o vorbărie de nu se mai înțelege nimic.

Peste un sfert de ceas când începe sgomotul a se mai rări, a se mai muia, când începi a mai auzi peste bănci sburând câte-o vorbă: «Alexandrescu, ce mi-ai luat călimara?!..», «Scipitin, mi-ai adus patru parale, datoria?», Lepădatu, să știi că te spun la Dom-Averescu !!; — ușa se deschide.

În ușa se vede Domn' Averescu.

Se face o tăcere de pustiu.

Domn-Averescu mic de trup, scurt dar bine legat. Părul negru, cam mare, rețezat de jurîmprejur și cărare la o parte. Mustața mică, neagră și barbișon negru drept în vârful bărbiei.

Domn-Averescu intră, închide ușa, merge până la catedră de-și pune pălăria, apoi se întoarce înspre ușa, adică spre icoană:

Rugăciunea.

După rugăciune Dumnealui începe să se primble prin fața băncilor, iar băieții citesc în gând.

Domn-Averescu se primblă cam vr'un sfert de ceas, apoi se urcă pe catedră, strigă la catalog și s'apucă de ascultat.

La ascultat cheamă afară câte șapte, opt băieți sau câte o bancă întregă. Se înșiră toți împrejurul catedrei, în fața băncilor și spun pe rând lecția. De pildă la gramatică atunci când cu adiectivele. Spune fiecare întrebarea și apoi răspunsul ca în carte:

— De câte feluri sunt adiectivele?

— Adiectivele sunt de trei feluri: cardinale, ordinale și *distribatine*.

— A! Distribatine?! Zice Domn' Averescu. Măgarule, mergi la părete. Cellalt.

Băiatul cu *distribatinele* trece lângă părete și un altul urmează să spună lecția:

— De câte feluri sunt adiectivele?

— Adiectivele sunt de trei feluri: cardinale, ordinate...

— A-ha, Ordinate! cardinale!! la părete. Cellalt.

— De câte feluri sunt adiectivele?

— Adiectivele?! La perete. Cellalt.

— De câte feluri sunt adiectivele?

— Adiectivele sunt de trei feluri: cardinale, ordinale și distribulate.

— Distribuțite!! Mergi! Cellalt.

— De câte feluri sunt adiectivele?

— Adiectivele sunt de trei feluri: cardinale, ordinare...

— Ordinare!! Mergi. Cellalt.

Și așa mai toată clasa merge la părete.

Ș'apoi după ce-i trimite pe toți la părete, cuconu Ștefănașcu Averescu numai trage colo săltarul dela catedră și începe a scoate la vergi și a le căuta și a le alege, care e mai groasă, care e mai tare, care e mai nodoroasă, ș'apoi ți-i ia pe rând. Cheamă câte pe unul dinaintea lui la catedră.

— Ține palma.

Băiatul întinde palma cu frică și-o tot trage îndărăt.

— Ține bine, măgarule.

Băiatul vrea s'o ție, dar tremură, plânge, se roagă, și fără să vrea o trage înapoi.

Dumnealui ține varga ridicată sus numai gata să dea, și vrea ca băiatul să ție mâna drept sub vargă, întinsă bine și nemișcată.

Băiatul, cum s'o țină?! O întinde el odată, dar, când se uită sus la vargă o trage îndărăt.

Și dacă se întâmplă de trage băiatul mâna și D-lui dă cu varga în vânt, apoi se supără și-i dă cu varga peste mână, peste cap, pe unde apucă, până ce ține palma bine.

Ș'apoi are niște vergi de ustură, Doamne, Dumnezeule!!.. Când mi-a dat și mie atunci la Geografie!!.. Numai una, la palma dreaptă, dar nu știu cum s'a nimerit tocmai peste încheeturele degetelor. Mi s'a umflat cele trei degete mari de nu le puteam îndoi de loc. Nu puteam ținea bine nici lingura, la masă. Fetita cea mică a gazdei unde ședeam atunci se mira de mine; uite, mamă, Ioniță cum ține lingura! Vr'o săptămână m'au durut degetele! Și pentru ce? Dimineața când să eșim din școală, ne dă lecție la geografie, și după masă la două ne ascultă. De unde să știi să arăți pe hartă? Harta 'n clasă pe părete și noi acasă! Când ne-a dat lecția a pus pe Niculescu Ioan de-a citit, — că așa face D-lui la geografie, pune pe-un băiat de citește iar D-lui arată cu varga pe hartă. Atunci ne-a dat lecție: Germania, și era de arătat mulțime de locuri: Hamburg, Brunswick, Dantzig, Leipzig și altele câte sunt în Germania. D-lui le-a arătat dar noi n'am văzut nimic. De unde să vezi din bancă tocmai la tabelă, că la geografie punea harta pe tabelă! Și harta veche și pe dânsa scris mic.

Când venim după masă la două, spune lecția la geografie și arată la hartă!!.. Când puneai varga pe hartă și începeai să spui, numai ce auzai:

— La părete, măgarule!

Ș'apoi și obiceiul lui Domn-Averescu să trăgăneze și s'o lungească!

Mai bun era Părintele Sandovici. Parcă văd când l-a bătut pe Ardeleanu Vasile. L-a înhățat odată de păr și-a început a învăța, și dă-i și dă-i și dă-i împrejur, o bucată pân'ce nu mai poate; ș'apoi întoarce și'n partea cealaltă și iar dă-i și dă-i și dă-i și când îi dă drumul îi face vânt odată de-ajunge tocmai cu capul de tabelă. Răstoarnă tabela și cade și el acolo ca un sac. Bate rău Părintele Sandovici dar repede. Te temi de nici nu știi pe ce lume ești, când vezi; dar nu ține mult.

Domnu Ionescu dela clasa întâia iar bătea rău, bătea și la bancă, întindea pe băiat pe bancă, pune să-l țină doi la cap și doi la picioare ș'apoi s'apuca de tras cu varga. Și țipa băiatul cât îl lua gura și el da, da, da, nu se uita acolo; da, da până ce isprăvea ori până ce rupea varga! Da de multe ori lua și-a doua vargă, și-a treia, dar tot repede. Cum l-a bătut atunci pe Ghiță Osu!

Și coconul Tudurache Verdeanu dela clasa a doua bătea cam încet; dar domn' Averescu când începe nu mai isprăvește. Când mântue el de ascultat și s'apucă să bată pe cei ce n'au știut lecția, apoi începe colo încet și trăgănat:

«Ian ține palma! Ține bine! Mai sus! Mai jos! Mai încolo! Mai încoace!» — jap! îi trage una. Băiatul plânge, se roagă. El îi face semn cu varga să mai țină: Haide, haide mai repede! Ține palma! Ține bine! și iar: Mai sus! Mai jos! Mai încolo! Mai încoace. Iar: Jap! și tot așa de ți se închide sufletul, te apucă o înecăciune, un tremur, o frică, de nici nu mai știi unde ești. Se face în clasă o tăcere de nu s'aude nici mărc. Șed băeții nici nu suflă. Parcă tot te-aștepți cz acuș să te apuce și pe tine. Și chiar se 'ntâmplă și asta. Numai te pomenești c'auzi: Dar tu de-acolo?! Ian vină 'ncoace!! N'a pățit-o asta vară Alexandrescu! Bietu-Alexandrescu are obiceiul câteodată când se cam teme, când se cam îngrijește de ceva, face din gură așa nu știu cum parc'ar râde. Lui Domn-Averescu i s'a părut chiar că râde și numai ce-l auzim: Tu de colo, ian poftim! și i-a tras o bătae!..

Doamne, oare de ce-or fi profesorii așa de răi?! Eu parcă n'aș putea să fiu profesor. Greu! Ai de bătut atâția băeți și încă de atâtea ori! Uite, cum e Luni dimineața ai: religia, gramatica, istoria, citirea: patru, adică ai de bătut de patru ori. După masă două: de șease ori. Chiar greu.

Dar lecții aș putea să dau și eu. Numai la geografie ar trebui să învăț a arăta pe hartă, și la aritmetică să fac lucrare la tablă, cum face Domn-Averescu când dă lecție; iar încolo, la religie, gramatică, istorie, științe naturale, învață băeții singuri din carte, numai trebuie să le spun de unde și până unde să ia lecție. La caligrafie scriu după model: poți să-i bați pe oricare, că nici unul nu scrie ca acolo.

Cine știe cum o mai fi și în clasa a patra. Cocorul Iancu Verdeanu bun, bun, dar cine știe cât de bun o mai fi! Cine știe ce vină îmi găsește, chiar acumina la început! Te pomenești că-i vine să mă asculte ceva.

Ian spune despre... despre... despre cine știe ce. De unde să-i spui? Cine știe ce-o să mai pățesc!

Cu gânduri de acestea ajung în dreptul porții lui Leacachi, în fața școlii.

Poarta școlii deschisă larg. La vale, în mijlocul ogrăzii mari, școala albă, vâruită frumos. Parcă nu prea îndrăznesc să intru.

Băeți nu se văd de loc. Poate nu mai e școală aci! Ori a sunat clopoțelul și băeții sunt prin clase? Am întârziat! Am luat-o rău dela început!

Merg repede și cam în vârful degetelor să nu mă prea simtă.

Urc scările.

Pe ușă o hârtie. Lista cărților de clasa a patra.

Na! Cărțile! și eu n'am știut nimic, n'am nici o carte. În tot ghiozdanul am numai două caete. Și acelea le-am făcut așa fără să-mi spună nimeni, nici n'am știut ce să scriu pe ele, am lăsat loc alb, am scris numai: *Caet pentru... a elevului din clasa a patra a școlii primare din urba Târgul-Frumos. Ioniță. 1870 Septembrie în 1.*

Deschid ușa dela intrare.

Tăcere:

E târziu! Am pățit-o!

Ușa din stânga dela clasa a patra închisă.

Mă apropii încet.

Mă aștept să văd pe Coconul Iancu Verdeanu, dar în mîinte îmi răsare tot Domn-Averescu, cu varga în mână pe catedră.

Ascult la ușă. Vorbă! Gura lui Manoliu Dimitrie.

Intru. Numai vr'o trei băeți.

— Hei! Iacă și Ioniță, strigă Alexandrescu Ioan, cu bucurie.

Dar eu nu mă bucur.

Samănă a pustiul! Prea dimineată. Mai e vr'un ceas până să sune clopoțelul. Prea puțini băeți. Clasa prea mare, prea goală. Mă prinde o frică de nu știu ce să fac.

Școala nu se începe încă vr'o săptămână, că zice că nu e acasă Coconul Iancu Verdeanu, D-lui e la moșie.

În fiecare zi vin la școală, dar în fiecare zi tot cu frică și cu frică din ce în ce mai mare; parcă mi se pare că eu sunt de vină că întârzie începutul școlii și când o începe odată o să dau samă.

În sfârșit vine și ziua începutului.

— Hai în clasă, băeți, c'a venit Cc. Iancu.

La fugă în clasă.

În grabă cea mare însă, în loc să intru în clasa a patra deschid ușa la a treia și dau cu ochii de Domnu Averescu.

— Ce este? mă 'ntreabă.

— A venit Cc. Iancu răspund eu și rămân zăpăcit în ușă. Cum am plecat de-acolo, cum am ajuns în clasă la noi, nu știu.

Când a intrat Cc. Iancu credeam că intră Domnu Averescu să mă ia în primire.

Se face rugăciunea. Băeții șed jos. Eu cu gândul la Domn-Averescu rămân în picioare.

— Ce vrei? întreabă Cc. Iancu.

— Nimic.

Coconul Iancu s'așează pe scaun, reazămă amândouă mânele pe masă și începe:

«*Dragi Băeți,*

«De astăzi începem materiile clasei a patra. Incepem Istoria Românilor sau Istoria Patriei.

„*După Dumnezeu trebuie să ne gândim la Patrie. Și când ne rugăm lui D-zău, tot pentru Patrie „suntem datori să ne rugăm mai întâi”.*»

Cu astfel de vorbe Cc. Iancu începe lecția de Istorie. Dar eu nu sunt obicinuit cu explicații. Pân'acum n'am văzut pe nici un profesor explicând. Mie mi se pare că Cc. Iancu ține un discurs, ceva ca la împărțirea premiilor, de aceea mă rădic în picioare.

— Ce este? întreabă Cc. Iancu.

— Nimic.

În clasa patra făceam la Istorie: de la Mihai Viteazul până în zilele noastre, căci partea dela început o făcusem în a treia. Coconul Iancu însă înainte de a intra în materie face acum o scurtă ochire asupra acelei părți. Vorbește despre Traian, despre coloniști, despre năvălirile barbarilor, despre suferințele Românilor. Ne înfățișează un tablou așa de viu, ne deșteaptă în suflet așa interes de viața Românilor din acele vremuri, că ascultăm fără să suflăm, îi sorbim cu nesățiu vorbele lui calde, bătrânești, pline de milă și de bunătate. Iar când ajunge de spune:

„*Astfel D-zăul părinților noștri nu uită pe bieții „Români, și cu ajutorul său, după atâtea suferințe, „Radu Negru Basarab, scoborând din munții Făgărașului, izbândește să inchege la poalele Carpaților „un stat românesc, din care cu vremea trebuia să „iasă o Românie mare”...*»

Pe mine mă apucă o jale grozavă. Imi pare că Români au fost dat și ei peste un Domn Averescu care îi făcea să sufere. Și când aud că au scăpat de acea suferință, de-odată parcă mă umplu de bucurie. Mă cuprinde un fel de milă. Mă înduioșează un fel de recunoștință către Radu Negru. Simțesc ca o strângătură în gât și încep să plâng.

— Ce este? întreabă Cc. Iancu.

— Nimic, răspund eu.

— Dar de ce plângi?

— Așa... Radu Negru Basarab...

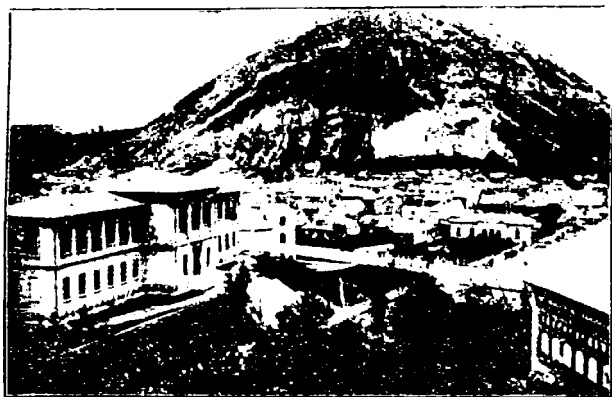
Th. D Speranția

ÎN PREAJMA CEAHLĂULUI

5 Iulie.—La poalele Pietricicăi.

Strămoșii noștri de câte ori scăpau de vre-o primejdie, ori îi întâmpinau o bucurie mare, totdeauna înălțau rugăciuni și laude lui Dumnezeu. Și noi, urmașii lor sântem doar, cu drag îi pomenim, sângele și firea lor moștenim. Cum ne-am trezit dimineata, cel dintâi gând al nostru, a fost să aducem închinări și mulțumiri Domnului, că ne-a scăpat din gura morții. Și în biserica Sf. Ion, în glasul de rugăciune al preotului, am prea mărit numele Celui care poartă grija văzutelelor și nevăzutelelor.

Cu mintea înălțată, cu sufletul mulțumit și plin de o bucurie mare,—omul când se roagă se ușurează de o povară grea,—așa am pășit noi pragul sfântului lăcaș. Zidurile groase de piatră, încinse în brăuri de cărămidă și ciubuce de smalt verde, poartă bătrânețea celor patru veacuri și mai bine, de când Ștefan-cel-Mare a urzit această Casă a Domnului. În fața bisericii se înalță puternicul turn de piatră, pe care se slovenește și azi numele marelui Voevod. În celulele lui strâmte, întunecoase și reci, unde închideau Domnitorii pe răsvrățiți, și acum te cuprinde spaima și îți se sbârlește părul,

O parte a orașului Piatra, cu muntele Pietricica. 7 ■

Piatra-Neamțu e străjuită de doi dorobanți făloși: Cozla și Pietricica. Cel din urmă, stăpânește cu înfățișarea lui toți munții dimprejur și până departe în Valea Bistriței. Iar din capul chel, parcă face semn apei nebune, să se mai astâmpere, că de unde nu, îngenuche pe șale-i și nu mai scapă zdravănă.

Cozla stă ca un supus, ferecat din creștet până'n tălpi de garduri, cari-i împletesc trupul în cruciș și'n curmeziș. L'a domolit mâna omenească de când i-a venit cheful să-și scuture spetele și să svârle ploaia de bolovani, îngropând la picioarele lui case întregi, cu tot ce se găseua în ele. Acum s'a cumințit muntele, nu-și mai macină creștetul. Rânduri-rânduri de brazi îi încing mijlocul; iar suișul îl supune, până în vârf, o cărare bătătorită.

Depe sprânceană Cozlei, cu o singură aruncătură de ochi, cuprinzi toată Piatra, strânsă ca într'o cutie, cu o aripă mai răsfirată la îmbucătura Cuejdiului. Casele au toate înfățișarea unor bune gospodării; iar peste acoperișurile lor mărunte, se înalță turlele bisericilor, mari și stăpânitoare.

Pe Cozla e răcoare și liniște multă scara. Te prinde miezul nopții, privind, de aci de sus, cum se aprind peste oraș, ca niște licurici de treabă, lumenele electrice. Și glasul muzicelor de prin grădini, ajunge aci mai dulce, mai adormitor. Ce aproape e podoaba cerului

de aci și ce strălucitori sânt luceferii! Luminează ca ziua peste țesătura de brazi, crestată adânc de fâșia albăstrue, luminează peste tâmpilele stâncilor, peste întreaga mărire tainică a nopții.

Muntele Cozla, cu o vedere a orașului Piatra

Dimineața, toată lumea, — și multă lume vine vara aci,—trece Bistrița cu podul de pe scripete, și se răsfăță în pajیștea «Peste vale». Aci sânt poenițe frumoase, cărări umbrite și răzoare cu flori multe. Aci toate cântă, toate te îmbie la viață dulce.

Iși închee drumul la Piatra și multe plute. Iar buștenii se desfrățesc din jugul, în cari au venit tovarăși pe apă zile întregi, și pornesc, în căruțe, spre fierăstrăul lacom...

Pe Balaur.

Nu se mai vede orașul; l-a înghițit văgăuna. Cotim soseaua și intrăm pe drumul Balaurului. Pe aici n'a plouat cam de mult. Un nor gros de pulbere rămâne în urma noastră. Soseaua se îndoie pe sub costiș, sue la deal, se frânge în câte o ridicătură, apoi țâșnește peste dâmb, drept în sus, ca un gât de șearpe.

Caii încordează pulpele, înfig copitele în pulbere și umflu pieptul în ham. Tot încet mergem. Roatele scârțâie prelung și pietrele trosnesc sub obada șinuită. Vizitiul, un ovrei unsuros, adus scoabă, numai nasul și perciunii de el,—învârtește într'una biciul și plesnește caii. Când dă însă, în loc să se uite la vite, ia seama la roate. Brișca eră a lui, caii îi luase cu chirie.

E mare dealul și vitele numără pașii. Sărim jos. Ne împânzim pe marginea soselei și silim înaintea cailor, să lăsăm pulberea în urmă. O vale adâncă se deschide pe mâna stângă. Lăstari lăptoși tremură în adierea vântului; iar ici-colo câte un stejar gârbov mai aduce aminte de pădurea care se întindea aci, acum zece și douăzeci de ani. Azi a intrat securea și retează fără milă. Unde sânt copacii grosi, înalți și stufoși, cari îmbrăcau Balaurul și-l întunecau ca pe un iad, de nu cutează omul ziua namiaza mare, să treacă p'aci?—Toți au îngenuchiat înaintea oțelului nemilos! Acum e luminiș, larg, soseaua pietruită și netedă ca în palmă. Acum treci în cumpăna nopței, fără teamă de vrășmași, ori de fiare. Acum drumul e umblat; căci prin Balaur duce la Piatra Neamțu, la Roman, la Târgu-Neamțu și tot de aci se răsfiră drumușoare la toate mănăstirile din Neamțu.

Pe cât e suișul Balaurului, tot atâta e și coborâșul.

În vale ne urcăm în brisci. Pe o parte și pe alta a soselei, se întinde pe câțiva kilometri satul Dobreni, cu o biserică frumoasă, cu flăcăi voinici și fete mândre, gătite în ii și bete cu fluturi.

Pe stânga, se îngroapă în lanul bogat de fâneată

un drumușor îngust. Pe aci, cu un an în urmă, am trecut eu spre schitul Almașul. Cum năvălesc azi în minte clipele petrecute acolo, în liniștea serilor și în cântecul sfânt al toacei! Mă găseau zorile pe maldărul de fân, ori lungit în livadă. Acolo mă prindea și soarele, privind sborul în rotocoale al ciocârliei, ascultând cântecul ei prelung și picurat. Iar când dă în descară, porneam în susul Almașului și ascultam glasul pâraului blajin. Se prelingeă isvorul din piatră în piatră, se luă la întrecere cu foșnetul frunzelor și cu șuerul bradului. Picură apa, picură cântecul pasărilor și al pădurei, cântă întreaga fire; apoi toate cântecele se împleteau într'unul singur, cu doruri multe, și pornea departe, în lumea largă...

Am lăsat în urmă Bălțătești, cu isoarele sale întăritoare, cu grădina umbrită de copaci rânduți frumoși; ne-au trecut pe sub ochi sate, semănate în zare, căsuțe albe, colibe răsărite în mijlocul câmpului; au rămas în urmă lanuri, arături proaspete, păduri; rămâne și șoseaua pietruită.

Cotim la mâna stângă. Livezi de fân și pomi cu roade, se întind cât cuprind ochii.

În vale, sub creasta muntelui, răsar turlele Văratecului, înroșite în bătaia scăpătatului.

Poiana Țigăncii.

Rânduim dormitul la mănăstire și amânăm cercetarea bisericii pentru dimineață. Acum, mai fiind nițel soare pe cer, pornim la «Poiana Țigăncii», aci aproape, cale ca un șfert de ceas, cu piciorul.

O potecuță, îngustă, deabia încap doi drumeți alături, sue dâmbul, prin pădurea deasă.

Iată și Păiana, verde, țesută numai în fir de păiuș moale, presărată cu părăluțe albe, roșii, albastre; iar înaprejur, încinsă în brazi cu ciucuri deși.

Ne lăsăm trupurile pe așternutul de flori. Soarele a scăpătat. Amurgul își resfrânge ochirea de jărătec în gura verde a Poenii și rumenește toată floarea. Parcă au amorțit toți. Nici o mișcare. Se aude cum își despică iarba colțul și dă rod. Se aude și mersul furniciei. Vâr mâinele sub cap. Deasupra, ca o pudzenie cenușie, se coboară înserarea. Plimb ochii prin vârfurile bratizilor, îi trec pe cerul albastru, îi aduc înaprejurul meu prin flori... Și cum cercetează privirea, se desprinde mintea încet, pe nesimțite, o ia rasna înapoi și într'o clipită trece peste veacuri îndărăt, la fata vâtafului de șatră, la călugărul, îndrăgostit...

...Tare-i frumoasă țiganca: să-i treci trupul prin inel rumenă la obraz și cu arsură pe gură. Dar ochii! Ochii erau ispita și păcatul. Călugărul: tânăr, inimă învâpăiată, cu dor mult.

Cum se măntuia utrenia, sfinția sa, svârleă rasa în chilie, îmbracă sumanul, trântea căciula țurcănească pe ureche, se furișea pe dindosul schitului, și sbughia în poiană.

Țiganca, fierbea de nerăbdare, până ațâpiau toți în cort, apoi, în vârful picioarelor, trecea prin mijlocul șatrei, nici ierburile n'o simțeau, și fuga în brațele dragostei.

Un an încheiat, în fiecare seară, s'au întâlnit în poenița din pădure. Se îmbrățișau și se uitau drept în dreptul ochilor, amândoi; stăteau așa, mult, nu-și spuneau un cuvânt, apoi își culcau obrazul unul pe umărul celuilalt. Arsura buzelor, bătaia, cu tremurat, a inimei, văpaia din ochi,—iată cine vorbeau, și spuneau tot ce trebuia spus...

Intr'o seară senină de primăvară, când eră codrul tot îmbrăcat, țiganca vine cea dintâi la locul dragostei. Așteaptă... Mare i-a fost așteptarea însă. Până'n răvârsat

tul zorilor a tremurat de frigul adăstării și iubitul tot n'a venit.

A plâns țiganca, a întrebat și la schit, a cercetat în dreapta, în stânga; dar nimeni n'a putut să-i dea o deslușire despre călugăr. Parcă intrase în pământ! Și'n pământ trebuie să fi intrat, că nu s'a mai dat de urma lui!

Toată primăvara, vara și toamna întrecă, țiganca a venit în fiecare zi la locul drag. Și aci, în mijlocul pădurii tainice, sub poalele bradului, care își scuturase cântecul în atâtea seri peste amândoi, întindea ea cărțile, pe iarbă. Le descântă, le borborosea, le așeză în rânduri, apoi le culegea în pieziș, în cruciș, după aceea le puneă în grupuri-grupuri, cu scrisul în jos, le împerechiă două câte două, și le dă pe față. Oftă greu atunci și trecea mâna peste frunte. Suflă în ele, le amestecă și iarăș le întindea. Picau lacrămile ca din isvor, se pălea iarba, sfârâia pământul, și țiganca dă mereu în cărți. Dă și plângea. Când ostenea în suspine, lăsa capul pe iarbă și închidea ochii. Strângea pleoapele ca să țină sub ele chipul drag, să stea aci lângă ea, să-i apuce iar noaptea, să le fie făclie luna și stelele, să-i trezească stropii de rouă, în mijirea zorilor.

Dar odată sărea în sus, par'că ar fi mușcat-o șearpe de inimă, și iarăș luă cărțile la descântat...

Intârziase mult toamna. Florile apuseseră, ierburile se uscaseră, frunza se rărise, — când, un călugăr dă peste țiganca, lungită, cu fața în jos. O mișcă. Țeapănă! Lângă ea erau răvășite cărțile. În mâinele, svârțite în lături, se curmase de strânsura degetelor: în dreapta *un as de spaliu*, — dragoste; în stânga *un șase de treflă*, — lacrămi...

S'au uscat lacrămile și în locul lor au răsărit părălute multe, multe, risipite prin iarbă. Unele albe, fulgi de lebedă, — sânt zâmbetele celui dintâi sărut. Altele albastre, — lacrămi de cer senin, picate în nopțile de veghe. Iar unele roșii, aprinse, — picături din rana inimii...

...Tresar. Am visat? — Ba nu, îmi spusese un moșneag povestea Poenei. Mă uit împrejur, — nimeni! Doar florile și-au plecat foitele sub preșul înopțării; iar în pădure toarce o privighetoare, de tresaltă frunza.

Devale se înțelege gura tovarășilor. Pornesc pe cărare...

I. Chiru Nanov

POLEMICE

Un răspuns d-lui Pârvan*)

În adevăr, din cele patru afirmațiuni coprinse în cele patru puncte ale d-lui Pârvan, două sunt neexacte, una ne-completă și alta rău înțeleasă! Le vom examina pe rând pe fiecare:

1°. *Că în timpul imperiului nu edilii ci pretorii au grija jocurilor publice.*

Neexact. Pretorii n'au grija jocurilor de gladiatori — căci de acestea e vorba — decât timp de 69 de ani, dela 22 a. C. până la 47 d. C., când această grijă trece asupra *questorilor*, după cum se va stabili mai în urmă. D-l Pârvan se referă la Bouché-Leclercq p. 132, 135—36 și 527. D-sa nu și-a dat seama că la p. 132 și 135—36 autorul francez vorbește de «jocuri» în general, cum pot fi jocurile de circ și de teatru (*cura ludorum*), în cari nu intră în mod obligator *munera*, sau jocurile de gladiatori.

Si nu poate pretinde d-l Pârvan că d-sa ca și Bouché-Leclercq s'a gândit numai la cele dintâi, fiindcă pe lângă p. 132 și 135—136, mai adaugă și p. 527, unde e vorba de jocurile de gladiatori!

2°. *Că toți magistrații și deci și questorii dădeau jocuri la intrarea lor în funcțiune.* Neexact. În timpul Republicii da, în timpul Imperiului dela anul 22 a. C. până la 47 d. C. numai pretorii au această datorie, iar în urmă numai questorii. Cei-lalți magistrați puteau, dacă voiau, ca orice particular, să dea jocuri de gladiatori, cerând o autorizație specială și

obligându-se să respecte legea care limita durata spectacolului și numărul luptătorilor. Bouché-Leclercq în citatul d-lui Pârvan (B. L. p. 131) spune numai atât că dela începutul imperiului se luase obiceiul de a se pune la contribuție punga magistraților *pentru plăcerile poporului* și nimic mai mult. D-l Pârvan s'a gândit însă la jocurile de gladiatori, după cum rezultă din cuvintele d-sale de sub n. 4, unde spune: «adică ce am clasificat mai sus la n. 2»!

3°. *Că dela Claudius, în anul 47 fu impusă questorilor obligația de a da regulat, în fiecare an pe chelluiala lor, lupte de gladiatori.* Singura afirmație exactă, însă necompletă, întru cât de aci nu rezultă că ceilalți magistrați nu mai au calitatea de a da jocuri de gladiatori la intrarea lor în funcțiune. Dacă Bouché-Leclercq nu spune acest lucru, d-l Pârvan care studiază chestiunea jocurilor de gladiatori în sine trebuia să o spună:

4°. *Că ficțiunea de drept sacru a jocurilor private (ludi privati), de caracter funebru, cu gladiatori se menține chiar sub imperiu, atunci când magistrați, pretori și questori, prezidau în amfiteatru.* Aici, să mă erte d-l Pârvan! În graba de a ajunge mai repede la cuvintele subliniate, d-sa amestecă termenii din Bouché-Leclercq în așa fel că dau naștere la un galimatias, din care nu mai înțelegem nimic! E bun istoricul nostru să ne explice ce însemnează în românește: «Că ficțiunea de drept sacru a jocurilor private de caracter funebru cu gladiatori se menține chiar sub imperiu»? Dar de ce să ne mai mirăm că d-sa se comportă așa de arbitrar cu textele moderne, când l-am văzut cum interpretează și textele vechi?! Bouché-Leclercq spune cu toate acestea un lucru ușor de priceput.

El spune anume că pontifii, atât timp cât au avut direcția efectivă a cultului public, au exclus din calendarul roman serbările în cari se dădeau jocurile de gladiatori, chiar dacă aceste jocuri aveau un caracter oficial, fiind prezidate de magistrați. Și au putut să obțină această exclusiune printr-o ficțiune legală, socotind jocurile de gladiatori în general, ca niște jocuri private (ludi privati). Dar pe d-l Pârvan nu-l preocupă de loc grija de o redacțiune clară; pe d-sa îl preocupă numai cuvintele «atunci când magistrați, pretori și questori prezidau în amfiteatru» spre a dovedi că sub imperiu pretorii și questorii dădeau jocuri de gladiatori. Da, pretorii dădeau jocuri de gladiatori dar numai până în anul 47 d. C., lucru care, fără îndoială, a fost subînțeles de Bouché-Leclercq, nu însă de d-l Pârvan, după cari toți magistrații sub imperiu dau jocuri de gladiatori!

Chestiunea aceasta a gladiatorilor a fost studiată în mod amănunțit și din toate punctele de vedere de *Georges Lafaye*, profesor la Sorbona, într'un articol magistral, publicat în dicționarul de antichități greco-romane al lui *Darembert și Saglio* t. II, 2-ème partie, p. 1563 — 1599, Paris 1896, pe care regret de a nu-l fi putut avea la îndemână de la început!) Iată ce citim în acest articol la p. 1564: *Jusqu'à la fin de l'Empire, munus est le terme propre qui les (jocurile de gladiatori) désigne spécialement par opposition aux jeux du théâtre et du cirque (ludi); ainsi s'est perpétuée l'idée première qui avait présidé à leur institution: ils sont considérés avant tout comme faisant partie des devoirs que l'on rend aux morts. Sous le Bas-Empire, munus et munera, dans ce sens particulier sont quelquefois remplacés par ludus et ludi Gladiatorii...*

La pag. 1565: «A partir de l'an 105 av. J. C. lorsque les combats de gladiateurs eurent été admis au nombre des spectacles officiels, les magistrats rivalisent de zèle pour les multiplier et pour en augmenter l'éclat; tous ceux qui aspiraient aux charges curules saisirent à l'envie ce moyen de conquérir les suffrages populaires...

La pag. 1567: «Depuis l'an 105 jusqu'à la chute de la liberté aucune restriction ne semble avoir été apportée au droit des magistrats en fonction et ils en usaient largement (munera consulaires, munera d'édiles, d'un questeur, d'un dictateur). Auguste se hâta de le restreindre en l'attribuant aux seuls préteurs: puis, comme nous le verrons, il passe définitivement aux questeurs et il y eut alors un service de munera périodiques, régulièrement organisé...

La pag. 1568: In ceea ce privește pe ceilalți magistrați «ce qui paraît vraisemblable, c'est qu'ils continuaient à jouer d'un droit qui était accordé à tout citoyen romain, pourvu qu'ils se soumissent aux conditions communes fixées par Auguste: il leur fallait chaque fois solliciter une autorisation spéciale, qui leur était accordée par un senatus-consulte, et ils devaient s'engager à respecter la loi qui limitait la durée du spectacle et le nombre des combattants...

«Le premier Auguste, en l'an 22 décida que les préteurs seuls pourraient en jouir... Puis vint après sa mort une période de transition, pendant laquelle ses successeurs semblent avoir été partagés entre le désir de satisfaire la passion de la foule et la crainte de donner aux préteurs

1) Aci trebuia să se refere și d-l Pârvan, iar nu la Bouché-Leclercq, care nu se ocupă decât întâmplător de jocurile publice cu ocazia studiului magistraturilor romane și forțamente trebuia să fie necomplet,

*) Vezi No. precedent.

une trop grande influence... En 47 Claude *enleva les munera aux prêtres*, pour les attribuer aux questeurs désignés, en leur interdisant de les remplacer par des ludi. En 54 Néron confirma cette attribution. Enfin un nouveau régime qui subsista jusqu'à la fin de l'Empire, fut inauguré pour la Ville de Rome par Domitien *les questeurs restèrent définitivement chargés de munera*, avec l'obligation stricte de les donner périodiquement chaque année à date fixe; ces jeux étaient célébrés en décembre...

Intrebăm acum pe d-l Pârvan, cum rămâne cu examenul d-sale de *abiturium*? L'a trecut sau nu?

Un lucru reiese limpede din ceea ce precede: că d-l Pârvan, agregat *titular* de istorie și antichități la Universitate, nu cunoaște aceste antichități—ceea ce era de demonstrat.

Asupra ultimului punct din Anexă, pe care-l cercetează d-l Pârvan, nu mă voi întinde mult. D-sa vrea cu orice preț să numim *ședințele* Senatului roman «*consilii*», fiind că «*consilium*» în latinește însemnează «*deliberare, decret, sfat etc.*»¹⁾. Dar, pentru D-zeu, noi vorbim și scriem românește—când știm vorbi și scrie—iar nu latinește și dacă în limba latină «*consilium*» însemnează tot ce poțesti, nu e un motiv ca în românește să dăm cuvântului alte accepțiuni decât acelea pe cari le are. Parlamentul german se numește Reichsrath, dar ședințele lui se numesc Sitzungen sau Verhandlungen, iar nu vre un cuvânt cu «*Rath*», după cum ar rezulta din d-l Pârvan.

Pentru rest, să se vadă argumentarea mea din Anexă.

Nu pot încheia, fără să mai adaug un cuvânt, care nu se găsește în Raportul publicat în Monitor. Colegii mei, d-nii Onciul, Evolveanu și Iorga, spre a scoate în evidență originalitatea d-lui Pârvan, ne spun că «*în notele cărții d-sale sunt respinse mai multe puncte susținute de alții*». Da, așa pare, dar onorajii mei colegi nu și-au luat osteneala să confrunte între ele diferitele izvoare și păreri—lucru care reclamă mult timp—, ca să vadă dacă d-l Pârvan respinge în realitate ceva și dacă ceace are aerul de a admite singur, n'a fost mai de mult admis de alții! Vom face noi o încercare de acest fel²⁾:

La pag. 11 din scrierea d-lui Pârvan citim: «*Indoita adoptare (a lui Antonin de Hadrian și a lui M. Aurel și L. Commodus de Antonin) avu loc la 25 Februarie 138*». Autorul trimite în nota la vita Pii 4, 6, unde însă nu se spune de loc că *indoita adoptare* avu loc la acea dată, ci numai atât că la 25 Februarie Hadrian adoptă pe Antonin, cu condiție ca și el să adopte pe M. Aurel și L. Commodus. Dar să trecem peste această lipsă de scrupul din partea istoricului nostru, fiind deja deprinși cu sistemul d-sale și să mergem mai departe. Continuând nota 1) dela pag. 12, d. Pârvan scrie:

«*Dacă în v. Marci 5, 1 și 6, Marcus la adoptare e considerat ca fiind de optsprezece ani, nu e nevoie să luăm prea în serios această afirmare (cum face Brockamp, b. c. p. 19 n. 1), căci, precum reiese tocmai din c. 5, 6, socoteala e făcută numai aproximativ: în secundo consulatu Antonini iam patris sui (vezi mai departe, p. 25, n. 2, critica amănunțită a acestui pasagiu) quaestor est designatus*».

Ducându-ne acum la pag. 25 n. 1 găsim ceea ce urmează:

2) *Vita Marci* 5, 6: «*octavo decimo ergo aetatis anno adoptatus in secundo consulatu Antonini, iam patris sui, Hadriano ferente gratia aetatis facta quaestor est designatus*». Pasajul acesta, pe care Brockamp, o. c. p. 19, n. 1, *clădește din greu, are mai întâi nevoie de o aspră critică*. «*Octavo decimo... aetatis anno adoptatus*;» trebuie să interpretăm fraza aceasta ad litteram? Atunci nu ne rămâne altceva, decât să amănăm data adoptării lui Marcus, până ce acesta poate fi socotit ca de optsprezece ani, — așa dar până după 26 April 138. Că celalt termin trebuie să fie ziua de 10 Iulie (moartea lui Hadrian) e bine înțeles. Noi avem însă data hotărâtă a adoptării lui Pius: e 25 Februar. Și nu e de admis că cei doi fii ai acestuia au fost de-abia mai târziu adoptați de el; dimpotrivă toate știrile sunt de acord, în a ne relata că Hadrian i-a pus lui Antoninus ca o condiție de adoptare aceea ca la rândul lui să adopte pe cei doi copii: iar aceste acte *trebuie* să fi avut loc în același timp. De aceea am și luat la începutul acestui capitol data de 25 Februarie ca sigură pentru *indoita adopțiune*».

În aceste două note, d-l Pârvan are aparența de a se răsboi cu Brockamp și de a emite păreri noi. De fapt d-sa se luptă cu morile de vânt, n'aduce nimic nou și nici nu supune ceva

la vre-o critică, ne-cum la *vre-o aspră critică*, după cum se laudă singur. Căci iată ce zice Brockamp în scrierea sa *Quaestiones Historicae atque chronologicae ad vitam resque gestas imperatoris M. Aurelii pertinentes*, Monasterii Guestf. MDCCCXCL, atât de metodică, de clară și de solidă, la p. 19 în nota 1:

V. Marci V, 6: Octavo decimo ergo aetatis anno adoptatus in secundo consulatu Antonini, iam patris sui, Hadriano ferente gratia aetatis facta quaestor est designatus. Tillemontius, Histoire des empereurs tom. II, troisième partie p. 947 sq., Pagius, Critica ad a. 140 (secundum Baronium, re vera 138), Gregorovius, geschicht: des roemischen Kaisers Hadrian, ostendunt adoptionem illam factam esse anno 138; atque Tillemontius Gregoroviusque contendunt Marcum Verumque adoptatos esse a. d. V, Kal. Martias, Pagius a. d. V Kal. Maias.

În urmă, autorul spune cu foarte mult bun simț că după părerea lui ziua adopțiunii (lui M. Aurel și Lucius Commodus) nu poate fi fixată, întru cât ne lipsesc cu desăvârșire documentele pozitive, și adaugă că dacă e să ținem seamă de vorbele lui Capitolin din v. Marci V, 1 și V, 6, adopțiunea aceasta n'a putut avea loc decât după 26 Aprilie, când Marcus intra în anul al 18-lea. Și în rândurile următoare se întreabă cu ce drept Ioh. Iac. Mueller (Buedinger roemische Kaiser-geschichte vol. III, p. 4), care crede că Marcus n'a avut de cât 17 ani la adopțiune, critică pe Capitolin, când vorbele acestuia n'au nimic supărător.

Din această notă a lui Brockamp, confruntată cu aceea din d-l Pârvan se vede:

Că Brockamp nu ia prea în serios afirmarea lui Capitolin din v. Marci, ci o ia așa cum trebuie, în lipsă de alte documente mai precise;

Că Brockamp nu *clădește de loc din greu*, ci din contră se mișcă cu foarte mare ușurință și chiar cu oarecare eleganță, printre izvoare;

Că d-l Pârvan nu face o *aspră critică* a locului din v. Marci întru cât:

a) Data de 25 Februarie, admisă de d-sa nu-i este proprie, după cum arată citatul lui Brockamp, ci a fost deja admisă de Tillemont și Gregorovius.

b) Data de 26 Aprilie a fost deja respinsă de alții înaintea d-lui Pârvan, ca Pagius și Mueller.

c) Știrea ce o dă d-l Pârvan că Marcus a fost designat *quaestor* în 138, pentru ca chiar în 139 să devină *quaestor*, e vechiă, de oare ce o întâlnim în Wissowa, în pasagiul deja cunoscut: «*Am 5 December*»¹⁾ des l. 138 trat Marcus die *Quaestur* an und gab sofort (in demselben December) ein *Gladiatorspiel*».

d) În sfârșit, ceace spune d-l Pârvan. «*Și nu e de admis că cei doi fii ai acestuia au fost de-abia mai târziu adoptați de el etc.*, e lipsit de seriozitate, de oarece, dacă este exact că Hadrian i-a impus lui Pius ca să adopte pe cei doi fii, nu e nici un izvor din toate câte ne vorbesc de această obligațiune pentru Pius, în care să ni se spună că adopțiunea a avut loc în același timp. Acel *trebuie* rămâne în aer, deși sunt, precum am văzut, istorici cari admit și această ipoteză.

Din toate acestea se vede câtă dreptate a avut Comisiunea universitară care a constatat că lucrarea d-lui Pârvan nu este așa de originală, după cum susține d-sa în Prefață, cu alte cuvinte că n'are nici o originalitate! Și tot de aci mai putem trage și un învățământ: când citim producțiunile d-lui Pârvan trebuie să fim cu multă luare aminte, căci d-sa inventează documente cari nu există, restălmăcește și interpretează greșit pe ce e ce le are sub mână expunându-ne astfel să căpătăm noțiuni greșite de oameni și lucruri.

Ni se va obiecta însă: dacă este așa, cum a putut Academia Română să premieze lucrarea d-lui Pârvan? Răspunsul e ușor: Academia nu premiază numai lucrări de înaltă valoare științifică; ea premiază și scrieri de vulgarizare și chiar simple traduceri, când sunt bine făcute și găsesc raportori favorabili. În raportul meu am spus că a doua parte din scrierea d-lui Pârvan, privitoare la filosofia lui M. Aurel, deși lipsită de originalitate, e bine scrisă în general și ca bucată literară merită elogi. Academia putea prin urmare să o premieze. Aceasta nu infirmă însă valoarea nici gravitatea criticelor ce am făcut d-lui Pârvan. De aceea, și d-sa scrie: «*lamentabilul raport e acum eternizat oficial în coloanele «Monitorului» rămânând ca un document în adevăr caracteristic, pentru superficialitatea culturii noastre contemporane»* (Prefața Contribuțiilor la istoria creștinismului Daco-Roman, ²⁾ p. XIII).

D. N. Burileanu

1) „D-l Pârvan mai înșiră o sumă de expresiuni latinești, ca: *consulere in publicum*, *fit publici consilii particeps*, *consilie publico*, *senatus consulta*, cari toate nu probează absolut nimic pentru întrebuintarea cuvântului «*consilium*» în limba română.

2) Marcu Aurel aparținând ca literat literaturii elene, neapărat că noi am avut mai multe mijloace și am găsit mai mult interes în asemenea cercetări decât colegii noștri.

1) Wissowa se raportă la Mommsen, St. R. 1³, 606.

2) Relativ la această scriere a d-lui Pârvan s'au făcut reserve foarte serioase (Cf. Viața Rom. din Mart 1911, Viața Nouă din 15 Iulie, 1 Aug. și 1 Oct. 1911) cari dau impresia că d-l Pârvan nu și-a schimbat încă metoda.

ÎNSEMNĂRI

Din discursul d-lui I. C. Brătianu.— Din ultimul discurs pronunțat de d. I. C. Brătianu la Iași, sunt de relevat următoarele:

D. Brătianu nu este încă hotărât asupra modului cum va face reforma electorală. Cuvintele prin care dânsul anunță această reformă sunt vagi.

Voim ca reforma electorală să fie astfel ca, prin contopirea colegiilor, să se solidarizeze mai intim interesele tuturor, pentru ca din contopire să iasă mai clar și mai puternic interesul general. Voim ca, prin această contopire, să apară mai urgentă necesitatea educației politice a masselor întregi din acest stat. Voim ca, prin contopirea acestor colegii, să facem o masă destul de mare, pentru ca în ea să se piardă otrăvurile prin care azi se strică viața politică.

Mai precisă este partea discursului, prin care se vestește guvernul actual al d-lui Carp. In această parte sunt de susținut următoarele mărturisiri extrem de interesante:

D-lor, când a venit la guvern d-l Carp, mi-a făcut cinstea să vie la mine și să-mi propue un cartel electoral, dânsul șef al guvernului conservator, eu șef al partidului național-liberal.

Spun aceasta în întrunirea publică, în care proclam acțiunea pentru reforma electorală.

Am răspuns atunci domnului Carp: că îi pot da concursul meu și al partidului meu pentru rezolvarea oricărei chestiuni ce-ar trece peste limitele luptelor de partid... Concursul electoral însă, dela guvern la opoziție, este negarea însăși a principiului constituției.

Am spus asta astăzi, pentru ca să se înțeleagă de toți necesitatea reformei electorale. Când șeful răspunzător al unui guvern e într'atât de inconștient de cele dintâi necesități ale vieții constituționale de care el este întâiul răspunzător, încât să poată concepe o viață politică cu cartel dela opoziție la guvern, e de datoriu noastră să facem o viață nouă, pentru ca asemenea idei să nu poată intra în capul nimănui.

Aceste mărturisiri pun într'o trăsătură lumină pe șeful partidului conservator. — *Verax.* —

Ieftinirea traiului pare a nu mai fi discutată cu aceiaș căldură. Se vede că nouă Românilor nu ne plac chestiunile compromise. Și ieftinirea traiului e fără indoială chestiunea care a fost mai mult compromisă de cei cari au discutat-o. Nu voesc, firește, să mai vorbesc și de cei cari au înjosit-o gândindu-se s'o realizeze...

Și totuși, mai mult decât împăcarea conservatorilor, mai mult decât procesul tramvaelor și mai mult chiar decât revizuirea Constituției, rezolvirea problemei acesteia e singura a cărei întârziere amenință mai discret și totuș mai grozav decât oricare. Conducătorii noștri politici par că o neglijează, probabil pentru că i-a desnădăjduit în succesul atâtor încercări serioase sau înfricoșate. Ultima preocupare, așa de mult anunțată și așa de mândru asigurată, a reușit să ne scumpească, mult mai surprinzător ca până acum, alimentele de primă necesitate. Și în viața socială se pare că sunt surprize de acestea cari provoacă chiar când sunt neplăcute, atâta veselie că nici spiritul public nu mai are timp să se revolte.

La urma urmei, poate s'ar răsvrăti degeaba. E lucru sigur că oarecari intențiuni serioase n'au lipsit la nici unul din cei cari s'au gândit la deslușirea acestei insolubile probleme. Fenomenul economic care chinuște viața democrației contemporane, are, neapărat, rădăcini mai adânci decât le e dat să vadă oamenilor politici de pretutindeni și decât a ajuns să lumineze știința socială actuală.

Și atunci?

— „Să revizuim Constituția“, ar zice cineva. „Să ne împăcăm“, ar spune altul. „Să răsturnăm guvernul“ ar striga toți. Și totuși, zahărul, pâinea și carnea nu se vor iefteni.

Prin urmare, nu e nici un remediu?

Nu-l știe nimeni, deși fiecare cetățean poate demonstra câte două: unul pentru vremea opoziției, altul pentru cea a puterii.

Nu vroim să îngrozim prin aceasta, cu scepticismul nostru în materie economică, democrația nebiruită și nădăjduitoare... Ni se pare însă că un lucru trebuie să se deslușească pentru oricine din neînțelegerea socială care îl tiranizează, — cel puțin pentru noi.

Anume: că dacă politica (lucru e sigur) a scumpit viața, apoi politica n'are competența s'o ieftenească. Ea cel mult ne poate aduce o surpriză ca cea de anul acesta...

Nu, politica n'o să ieftenească traiul: lucrul acesta nu poate veni decât dela uitarea politicii în anumite acțiuni ale noastre.

...Așa e: politica și traiul se vor îmbunătăți de o dată (poate se vor și ...ieftini la fel) dar mai degrabă traiul ieftin o să îndrepte politica decât aceasta să ieftenească traiul. — *Teo.* —

Artă și skating. — Sunt acestea deopotrivă de arte sau deopotrivă de sporturi. Totuș nicăieri ele n'ar fi putut fi puse în conflict; la noi ele s'au rășboit pe o sală, răpită și aceea de la o fostă glorioasă panoramă. Și a învins, cine era de prevăzut să învingă: a învins *skating*-ul. Cei câțiva, cari au destulă naivitate să rămână partizanii învinsului și n'au ajuns prin urmare la ralinăria înțelegerii plăcerilor *skating*-lui, aceștia pușini cât sunt le e frică să plângă și le e rușine să protesteze. Și așa, fosta panoramă care se înobilă o vreme servind de adăpost pentru singura manifestare de artă la noi, strălucește acum în nopți de lumina îngăduitoare care sealdă decoltajele impudente și înneacă suficiența destrăbălăată a celor ce-și alunecă pe roțițe ușurinta și podoaba.

Au socotit că cele două vrăjmașe o să ajungă la un *modus vivendi*. Ne închipuim, având în vedere că una are nevoie de lumina curată a zilei, iar cealaltă de lumina artificială și ațățătoare a becurilor, ne gândeam că o să poată împărți firese și nesupărate timpul fiecărei zile dând fiecărei categorii de muritori—diurni și nocturni—ceea ce le trebuie. Dar—cine știe—poate pentru a nu mânji și în chipul acesta majestatea naivă și sfântă a artei; sau—cine știe—pentru a nu rușina mândria majestății sale Ingâmfarea, nu s'a mai permis să intre acolo vechea și timidă musafiră trecătoare. Și așa, „Tinerimea artistică“ nu și-a mai putut anunța Salonul ei de toamnă.

E rău. Tinerimea artistică începuse să fie simpatică și să fie din ce în ce mai interesantă. Noi o regretăm.

Se bucură, însă, alăția cari nu văzuseră până azi sala asta și cari au eucerit-o cu trebuințele lor specifice și cu concursul celor pe cari „Tinerimea artistică“ nu-i poate avea ca sprijinitori. Înțelegeți cine sunt: sunt autoritățile.

Prin urmare, cei cari așteaptă „Tinerimea artistică“, să știe că în localul ei e *skating*, și dacă nu știu ce e acesta să nu se ducă să vadă: o să le fie rușine. Să știe numai că aceea e ceva mai mult, mai frumos și mai protejat — în cultura și societatea noastră — decât o biată expoziție de artă. — *T.* —

Dece înjură Românul? — Pentru ca să-și ușureze sufletul de necaz! Și necazul lui nu este numai cel de azi și de ieri, ci este și cel îngrămadit de secol!

Românul înjură pentru a se răzbuună contra unei nedreptăți; pentru a se consola de o pierdere; pentru a-și ascunde invidia; pentru a-și micșora decepția! La orice amărăciune: înjurătura!

Dar mai înjură Românul și pentru a-și ocupa timpul! În sfârșit, mai înjură Românul și de bucurie. Dar aceasta prin obiceiul dobândit.

Explicarea acestei trebuințe de a înjură a anticipat-o de mult filosoful Aristotel, prin teoria lui despre *Katharsis*.

Katharsis, a zis Aristotel, este liniștirea sufletului prin vederea faptei urâte și îngrozitoare. Sufletul se domolește, când emoțiunea se exteriorizează. De aceea teatrul, și în special tragedia, au o mare valoare culturală. Deaceia, adaugăm noi, are și înjurătura o valoare culturală.

Pe baza acestei teorii, un pedagog german a și recomandat profesorilor să lase pe copii să injure în toată libertatea, pentru ca aceștia să-și potolească aprinderea sufletului.

Să lăsăm dar Românului înjurătura, dacă nu-i putem da un alt calmant. Să-i recomandăm școala înjurătorei!

Ne facem o datorie, în această privință, să amintim că sfatul pedagogului german este adoptat, în publicistica noastră, de două reviste cari întrețin în mod regulat practica înjurătorei, anume de *Neamul Românesc* și de *Viața Românească*.

Neamul Românesc, văzând chiar că nu i se dă destule

ocazii pentru a înjură, a publicat în ultimul său număr următorul anunț:

„Înștiințăm pe cinstitele fețe dela „Facla“ că, dacă nu ne mai înjură, vom plăti alți Jidani răspopi și detectivi pentru a ne face acest mare și prețios serviciu“.

Cititorii sunt dar avizați.

Viața Românească, deasemenea, înjură la fiecare moment. Fiindcă această revistă nu poate să apară regulat, din cauză că d. Stere este prea ocupat cu procesele rusești și cu sufragiul universal, apoi ceilalți redactori, ca să grăbească aparițiunea numărului, umplu ultimile pagini ale maculaturii din Iași cu fel de fel de ineptii.

În ultimul moment, ni se anunță, că și „Românul“ din Arad a deschis un concurs de injurii la adresa *Tribunei*.

Iată în ce chip este anunțat acest concurs:

„Am evitat luni dearândul cearta și am suferit ca adevărați nrartiri greșoasa murdărie, ce a vărsat „Tribuna“ asupra vieții noastre publice. Simțim însă, că tăcerea mai departe ar fi o crimă împotriva națiunii noastre și astfel cu toată oroarea, ce o avem față de discuția cu ticăloșii desidenți, ne vedem necesități a ieși din rezerva, ce ne-o impusesem. În numărul nostru proxim vom începe deci din nou focul împotriva păcătoșilor incendiatori“.

Se înțelege, n'am amintit aci decât de organele de publicitate, cari au pretenția să facă educația cetățenilor... — *Radu Ciomag*.—

REVISTA REVISTELOR

De câțiva vreme apare în capitală o revistă „de liberă cugetare“. Ii zice, firește, : *Rațiunea*. Câțiva redactori ai „României Muncitoare“ o susțin cu scrisul lor naiv și suficient, închis într'o broșurică de felul „Neamului Românesc“; lucru care-i silește pe bieții oameni să „se sbată (zic ei) — în formatul revistei—ca leul în cușcă“.—Noi îi plângem pe bieții oameni; dar cine-i silește să compromită și-aci, la noi, mișcarea aceea care rămase ca un duios anachronism de pe urma pozitivismului pe cât de increzut odinioară, pe-atât de înfrânt astăzi sub lumina nouă a gândirii contemporane?

România Creștină, No pe Noembre, publică un interesant interview cu Principele Leon L. Ghica-Dumbrăveni în cestia bisericească. Principele declară:

„În starea noastră bisericească de acum, amară pentru toți Românii, mă bucur de un singur lucru: de eșirea la iveală a P. S. Gherasim Safirin Episcopul Romanului. Nu am cuvinte de ajuns ca să-mi exprim simpatia mea pentru acest Episcop. Să fim mândrii că țara noastră are un bărbat ca acesta, care înfruntând orice pericol, a deschis ochii tuturor asupra primejdiei religioase de care suntem cuprinși, primejdie în fața căreia toți închideau ochii și făceau ca struțul“.

Viața Românească (Octombrie).— Afară de bucățile semnate de nume îndeobște cunoscute pe cari de altfel le găsește astăzi cetitorul prin toate publicațiile noastre „magazine“ chiar în cele de zece bani, „Viața Românească“ n'a isbutit să ne dea, la oricare din rubricile sale, nici măcar o singură bucată — satisfăcătoare și (închipuiți-vă!) neplătută.

Nesat sfăcătoare dacă nu mai rău, și vai! totuși plătite — deschideți depildă No. acesta.

Cel dintâi lucru i-a părut desigur tare greu: trebuia pentru aceasta *cap*, fie el măcar de antropopitec; — pentru cel 'daldoilea, nu i-a trebuit nici atâta, decât sacul cu grăunțe

într'o mână și tarifa într'alta, ca să înceapă apoi târgul numelor de pe coperta revistelor care-și merită denumirea.

Numai acestea au putut cu multă stăruință și pe vremuri grele pentru literații noștri, să înfrângă nepăsarea și neîncrederea cititorilor față de cei de pe înălțimea cărora, astăzi, finanța literară sfidează cu o impudentă și desgustătoare suficiență de licitator fericit. — *R. Ciom*. —

În *Revue internationale de Sociologie* d. *David Starr Jordan*, Rector al Universității americane Leland Stamford, dă o schiță de studiu asupra *Recoltei umane*, în care plecând de la cuvintele înțelepte ale marelui Franklin: „nu în timpul războiului se plătesc cheltueli de război, nota de plată vine mai târziu“, caută să illustreze cu exemple din istoria tuturor țărilor civilizate formula sociologului Novicow: „Războiul a produs întotdeauna o selecțiune de a 'ndoasele“.

Armatele sunt în genere alcătuite din tot ce are mai de preț o națiune ca însușiri bărbătești ale sufletului și ca forță fizică; din această elită dispar de obicei în războaie tocmai cei ce sunt mai buni, cei pe care curajul lor or voința șefilor îi trimete acolo unde și primejdia e mai mare.

Din această cauză rămâne să fie autori ai generațiilor viitoare cei mai slabi, mai prudenți, cei rămași la vatră, cari, în virtutea inexorabilei heredități, transmit urmașilor mediocrele lor însușiri și valoarea individuală a noilor generații scăzând, scade puterea totală de viață a națiunii. Roma, după marile războaie ale Republicei, Franța după campaniile napoleoniene, Germania după masacrele din secolul al XVII-lea și în fine, Anglia, după pierderile imense de oameni în luptele pentru expansiunea colonială, sunt exemple pentru dovedirea adevărului de teorie de mai sus.

Și în Franța fenomenul scumpirei traiului preocupă lumea politică și, mai cu seamă, pe consumatorii cu mijloace restrânse. Din nefericire simplele manifestații devastatoare

ale bunelor gospodine ce-au făcut adevărate ravagii în piețele de zarzavaturi și de carne, simplele desfășurări ale steagului roș pe străzi, întovărășite de discursurile entuziaste ale socialiștilor, n'au adus încă nici o îndreptare.

Această tristă constatare o face d. *Yves Guyot*, președintele Ligei pentru liberul-schimb, în No. din Noembrie al enciclopediceii *La Revue*, ocupându-se de *Scumpirea traiului* în Franța.

Lăsând la o parte cauzele naturale, în contra cărora nici un guvern omenesc nu poate face nimic — ploaia, seceta, grindina, etc. — el găsește cauza politică a scumpirii produselor de prima necesitate în tariful vamal protecționist, care face ca pe piața franceză prețurile să fie simțitor mai ridicate ca pe piețele vecine, și în greutatea sau chiar imposibilitatea de circulație a cărnei bovine și porcine dintr'un departament într'altul sau chiar dintr'o comună într'alta.

D. *Albert Saugéde* preconizează remedii, privind chestiunea dintr'un punct de vedere mai general. Găsește în primul loc un remediu în răspândirea exploatațiilor în mare și marilor magazine ce exclud pe intermediari; apoi înmulțirea cooperativelor de consum ce se pot mulțumi cu câștiguri mici dând marfă superioară; supraveghierea jocurilor de bursă; înființarea de piețe regionale; îmbunătățirea condițiilor de transport și de păstrare a produselor; părăsirea tarifelor protecționiste pentru carne și grâu sau micșorarea lor la proporțiile dela 1892; desființarea taxelor pentru intrarea în orașe; măsuri aspre contra fraudei; înființarea de cooperative municipale și regii; înlocuirea în alimentație a produselor mai scumpe, ca vinul, în produse mai eftine, ca berea; reunirea consumatorilor în ligi de apărare a intereselor lor și, în fine, întinse măsuri legisla-

tive în contra trusturilor, cartelurilor și acaparărilor de orice formă.

Câteva din aceste măsuri ar avea importante aplicații și în țara noastră.

Kunstwart, una din cele mai cunoscute reviste de artă din Germania, scrie asupra „*artei siluetei*“, a desenului în umbre (*Schattenrisskunst*). Bucureștenii cunosc această artă și din portretele pe cari mai astăzi un artist le făcea prin berării și grădini, servindu-se de un foarfece cu care tăia silueta chipului dintr'o foaie de hârtie neagră și o aplică pe un fond alb.

Această artă, socotită până acum ca un amuzament sau ca un produs al diletantismului, trebuie de acum să intre în rândul adevăratei arte căci, față de desenurile unui *Karl Frölich* și ale unui *Paul Konevka*, care redau cu atâta putere mișcarea, sau față de desenurile viguroase ale lui *Gertrud Stamm* și în special față de cele pline de un humor sănătos ca ale lui *Heinerich Wolf*, — critica nu se mai poate mulțumi aruncând epitețe ca „gingaș“ sau „drăguț“, — ea trebuie să devină mai pretențioasă și să le studieze ca pe orice opere de artă. —

Foarte curios e articolul plin de ironii asupra răpirei *Giocondei*. S'a văzut ușor că înțelegerea frumuseții ei și dragostea față de această operă de artă, au crescut fenomenal de mult în timpul din urmă, — trebuie dar să recunoaștem cu toții: pentru ca o operă de artă să ajungă să fie iubită de toți oamenii, — trebuie ca mai întâi de toate să fie răpită... Și e sigur că din noua ei locuință, de-abia acum *Mona-Lisa surâde de-abinelea*“.

M E M E N T O

— *Octave Mirbeau* pregătește pentru stagiunea viitoare două noi piese de teatru. Una e intitulată: „*Metalurgicii*“; eroul celeilalte va fi *Napoleon Bonaparte*.

— *Teatrele din Paris* au încasat în anul 1910/11 laolaltă, suma respectabilă de 27.730.062 franci, iar localurile mai mici pentru concerte 5,380.081. Autorii au primit ca tantieme 3,487.685 franci.

— La anul se serbatorește în Rusia centenarul bătăliei dela *Borodino* în campania lui *Napoleon* dela 1812. Cu acest prilej se întemeiază la *Moscova* un *museu național 1812* în care vor fi expuse toate armele și uniforme franceze, toate documentele relative la campanie. *Museul* e pus sub preșidenția de onoare a țarului. —

— Excelenta revistă de artă veche și a vieții artistice moderne *l'Art Décoratif*, din lunară, va apărea de-acum bilunar. —

— Ziarul „*Excelsior*“ a întrebat deunăzi pe literați: „*Care e cel mai frumos roman francez?*“. Numai trei autori în viață au fost numiți: *Elémir Bourges*, *Anatole France* și *Rosny aîné*. Celdintâi, a obținut 41 glasuri pentru romanul său *les Oiseaux s'envolent et les fleurs tombent*. *Anatole France*, 15 glasuri numai, pentru *la Rôtisserie de la Reine Pédaucue*, iar *Rosny aîné* 10 glasuri pentru *la Vague Rouge*, noul său roman.

— Cel mai tânăr pictor „*cubist*“ e *Georges Denicker* care mai e și aviator și sculptor și cunoaște și limba japoneză și foarte multe limbi europene.

De curând s'a distins și ca inventator, născocind un chip nou de a fuma luleaua în aeroplan! „*Cubismul*“ său însă le întrece pe toate.

— Opera lui *Lafcadio Hearn*, atât de stranie și originală, a ajuns îndeajuns de cunoscută. În franțuzește au apărut până acum (la *Mercure*) trei volume cu traduceri din operele sale: *Kwaidan*, *Feuilles éparées des littératures étrangères* și *Chita*. Lipsea însă o biografie și un studiu critic al operii sale, lucru care îl împlinește acum *Ioseph de Sm-t* care mai adaugă lucrării sale și pagini încă netraduse din bizarul scriitor.

— Ideile „*geometrului filozof*“ *Cournot*, asupra: hazardului, probabilității, definiția rațiunii și critica cunoștinței prin adâncirea științelor pozitive, etc., au apărut într'o edițiune nouă la *Hachette*, după multă trecere de vreme dela cea dântâi. —

— O încercare de analiză a mentalității lirice dela sfârșitul veacului al XIX-lea, vrea să facă *Tancrede de Visan* în ultimul său volum *l'Attitude du lyrisme contemporain*; în care găsim și o serie de studii asupra câtorva poeți ai generației dela 1885, numită simbolistă. E un șir de monografii, legate între ele, asupra unor nume ca: *Francis Vielé-Griffin*, *Henri de Régnier*, *Emile Verhaeren*, *Maurice Maeterlinck*, *Paul Fort*, *Adrien Mithouard*, *Robert de Souza*, *Albert Mockel*, *Maurice Barrès*, *André Gide*, *Novalis*, *H. Bergson*.

— Baladele din *Romancero* al lui *Heine*, cum și alte bucăți atât de sfâșietoare și melancolice din acea „*perioadă de agonie*“ a marelui poet, — opera, în sfârșit, pe care el singur o numea „*al treilea stâlp al gloriei mele literare*“, — a apărut și în franțuzește, minunat tradusă în versuri de *Maurice Pellisson* (*Hachette*).

— *Librăria franceză* se întrece în edițiuni artistice a marilor pictori. *Hachette*, depildă, a dat de curând în noua sa colecție de artă, pe *Rubens* în 551 reproduceri dintre cele mai caracteristice ale maestrului școlii flamande, pictorul cărnii și al vieții exuberante. — Tot aci a apărut și *Fra Angelico* (în 327 reproduceri), călugărul dominican care apare spre începutul Renașterii, între Primitivii cari apun și Realității cari răsar. —

— O crudă analiză biologică face *Le Dantec* în ultimul său volum: *l'Egoïsme — seul base de toute société* (studiu al deformațiunii rezultând din viața în comun). „*Dacă vrem ca societatea să continue, trebuie să desvoltăm în tineri sentimentul datoriei*. Ei au azi prea multă tendință de a-și acorda mai întâi de toate drepturi“.

— Operele inspirate de amintirea unor țării îndepărtate văzute sau de viziunea imaginativă a acestor țări, sunt numeroase, iar influența exotismului asupra literaturii de azi iarăși nu se poate nega. Toate acestea sunt cercetate în volumul *l'Exotisme* (*Mercure de France*), care e mai mult un expozeu istoric de cât critic. E o lucrare instructivă și distractivă, plină de fapte cari ne arată cum o cauză mică a putut crea o nouă modă literară sau un nou gust în public.

— *Teatrul lui Paul Claudel* a cărui reputație se afirmă din zi în zi, se găsea până acum numai în edițiuni cu tiraj limitat deci scumpe. În două volume la „*Mercure*“ a apărut acum prima serie a *Teatrului* său, cari cuprinde și o a doua versiune alături de celdintâi.

